

صلاحیت
Salahiyat
ਸਲਾਹੀਯਤ

سرور: ایہہ پنٹنگ "کمول دھالیوال دواری-III" نکر یلک

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY

اے سرزمینِ پاک

ذرے تیرے ہیں آج ستاروں سے تابناک
روشن ہے کہکشاں سے کہیں آج تیری خاک
تندیِ حاسداں پہ ہے غالب تیرا سواک
دامن وہ سل گیا ہے جو تھا مدتوں سے چاک

اے سرزمینِ پاک

اب اپنے عزم کو ہے نیا راستہ پسند
اپنا وطن ہے آج زمانے میں سربلند
پہنچا سکے گا اسکو نہ کوئی بھی اب گزند
اپنا علم ہے چاند ستاروں سے بھی بلند
اب ہم کو دیکھتے ہیں عطار دہو یا سماک

اے سرزمینِ پاک

اترا ہے امتحاں میں وطن آج کامیاب
اب حریت کی زلف نہیں محو پیچ و تاب
دولت ہے اپنے ملک کی ہے حد و بے حساب
ہوں گے ہم اپنے ملک کی دولت سے فیضیاب
مغرب سے ہم کو خوف نہ مشرق سے ہم کو باک

اے سرزمینِ پاک

اپنے وطن کا آج بدلنے لگا نظام
اپنے وطن میں آج نہیں ہے کوئی غلام

اپنا وطن ہے راہ ترقی پہ تیزگام
آزاد، بامراد، جوان بخت شادکام
اب عطر بیز ہیں جو بوائیں تھیں زہرناک
اے سرزمینِ پاک
ذرے تیرے ہیں آج ستاروں سے تابناک
روشن ہے کہکشاں سے کہیں آج تیری خاک
اے سرزمینِ پاک

جگناتھ آزاد نے پرو

آزاد دا جنم 5 دسمبر 1920 نوں پنجاب دے میانوالی ضلعے دے چھوٹے جے قصبے عیسیٰ کھیل وچ ہو یا سی۔ ایہہ ضلع 1947 وچ بھارت دی ونڈ توں بعد پاکستان دا حصہ بن گیا۔ اسنوں اپنے پتا تلوک چند محروم توں اردو ساہت دا پیار ورثے وچ ملیا۔ اوہ سید ہاشم رضا، سعید مومیندین جعفری، ال۔ چشتی، شبیر حسن خان (جوش ملیسا بادی و جوں جانیا جاند ا ہے) داندیکی ساتھی سی۔) خود اکت پرسدھ شاعر۔ جسنے اسنوں دیوان۔ اے۔ غالب راہیں اردو شاعری نال جان۔ پچھان کروائی اتے اسنوں مشاعرہ وچ لے گیا جس وچ اسنے حصہ لیا۔ اس طرحاں دی پہلی گھنٹا دے نتیجے و جوں نوجوان آزاد پہلی وار حفیظ جالندھری نوں ملیا اتے ہندوستان ہمارا دی اک کاپی بھیٹ کیتی گئی، جس نوں اسنے سالوں دوران پڑھیا، سمجھالیا اتے دوبارہ پڑھیا۔

کانتا کپور، دلی دے ماتا-پتا نوں سمریت

سورگی شنی رانی ملہوترا اتے سورگی پیارے)
لال ملہوترا)

سورگی پیارے لال ملہوترا پتر سورگی شری شنی رانی ٹگانوالا پنڈ، سرگودھا، پنجاب
پاکستان 1947 دی ونڈ توں بعد بھارت چلے گئے سن۔ اوہناں نے شنی رانی نال ویاہ
کیتا اتے بھارت دے انجان ستھان وچ ستھاپتی دے بہت سنگھرش دا ساہمنا کرن توں بعد
خوشی نال جیون بتیت کیتا۔

دوواں دی موت بھارت وچ ہوئی

جون 2024 پارٹ-3 نمبر-6

- 1 8..... : مہمان اداریہ :
کملیش موہن پروفیسر
2. 12..... : میرا دورہ پاکستان :
رینا ورما چیر
3. 20..... : میں پناہ گزین نہیں ہوں : دوارکا کی لچک اور خود کی شفایابی کی کہانی :
سدھیر ملک
4. 26..... : پاکستان کی یادیں :
بربنس مکھیا۔
5. 32..... : میرا اکھڑا پڑوسی (مریا اجریا گوانڈی) :
سنجیون ڈرامہ نگار
6. 39..... : جناح اور نہرو کو ایک درباری کا خط : دوبارہ پڑھنا کرشن چندر کی کہانی :
رضا نعیم
7. 42..... : تقسیم کے بہادر بیرو : رنگ میں تصویر کشی :
کنول دھالیوال
8. 47..... : تقسیم کے مصائب : گھر بھرت نہیں کر سکتے :
نسیمہ زاہد
9. 67..... : پنجاب کا ورثہ :
پنجابی کو مالا مال کرنے کے لیے غیر ملکی تعاون :
10. 68..... : انسانیت کا مرکزی کردار :
انسائیت کا مرکزی کردار :
12. 70..... : مہینے کا لفظ :
پنجابی ٹگدے ڈھنڈے بول :
13. 71..... : گوجرانوالہ بنانے میں عظیم لوگ :
گوجرانوالہ بنانے میں عظیم لوگ :
15. 75..... : ماہ کی شخصیت :
پنجاب کا ممتاز خاندان :
16. 78..... : ٹریڈری بزنس :
ٹریڈری بزنس :
18. 84..... : تاریخی خبروں کا خزانہ :
تاریخی خبروں کا خزانہ :
19. 87..... : کتاب کا جائزہ :
کتاب کا جائزہ :
21. 94..... : نئی کتاب :
نئی کتاب :
22. 98..... : پروگرام اور تقریبات :
پروگرام اور تقریبات :

ڈاکٹر. کملیش موہن، اتہاس وچ پروفیسر، پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ، راشٹری اتے انترراشٹری رسالیاں وچ اس دے کئی کھوج پتران توں علاوہ، اس دے پرمکھ پرکاشناں وچ شامل بن: کالونینل انڈیا وچ وگیان اتے تکنالوجی (آکار 2016، روٹلیڈج، 2023 دی نیشنل بک آف انڈیا)، نیشوری بھارت، انگریزی ایڈیشن، 2013، ہندی وچ وی، NBT ویبسائٹ 'تے ایلبدھ، لنگ اتہاس وچ: اتری بھارتی عورتاں دیاں تصویراں، پچھاناں اتے بھومکاواں (آکار 2006، چھ ایڈیشن مڑ چھاپیا گیا)، پنجاب وچ کھاڑکو راشٹرواد، 1935-1919 (منوبر 1985، نواں ایڈیشن، روٹلیج، آگامی)، مہانماری اتے ساہت: کھیتی اتے گلوبل پرسپیکٹو ایڈیس۔ (روٹلیج، آگامی) پھیلوشپس: انڈین انسٹیٹیوٹ آف ایڈوانس سٹڈی، شملہ، بریٹیش کاونسل پھیلوشپ (1996)، چنے گئے سینئر ایسوسیئیٹ ممبر، سینٹ اینٹیز کالج، آکسفورڈ یونیورسٹی۔ چارلس ویلیس پھیلوشپ (1998) اتے دو وار میسن ڈی سائنسز ڈے ل'ہوم، پیرس (1998، 2002) دے وزٹنگ پروفیسر۔ ممبر، انڈین نیشنل سائنس ایسوسی ایشن، اتے انڈین جرنل آف ہسٹری آف سائنس (نویں دلی) دے سمپادکی بورڈ 'تے۔ وگیان اتے تکنالوجی 'تے انترراشٹری مہلا کمیشن وچ کھیتی پرتیندھی، ممبر مہلا کمیشن، چنڈی گڑھ، پردھان - بالغ سکھیا سوسائٹی چنڈی گڑھ ہور بہت سارے پرسکار اتے پھیلوشپس۔

سمپادکی: ونڈ اتے

کملیش موبن نے پرو

سمکالی بھارت دا اتہاس لکھنا اس دے ابھر رہے نوین ماپاں اتے ادھکارت پرالیکھاں توں علاوہ سروتاں دے کارن مشکل ہے۔ اس مدعے دا وشیش پھوکس 1947 دی ونڈ ہے۔ حالانکہ، یوگدان پاؤن والیاں دے مدعے دوارا کھوجیا گیا کھیتر ناول ہے۔ اوہ نہ تاں بے ہودہ وحشیانہ قتلان راہیں رچی گئی ہنسا، فرقو پاگلپن دیاں دکھدائی کہانیاں نوں دہراؤن وچ دلچسپی رکھدے ہن اتے نہ ہی اغوا، بلاتکار اتے وصولی توں بچن لئی انگنت پنجابی عورتاں دیاں آتم بتیاواں نوں پرکاشت کرن وچ دلچسپی رکھدے ہن، جس نال بعد وچ اوہناں دے جنم اتے ویابتا پریواراں دوارا رد کر دتا جاندا ہے۔ اتے رشتے دار۔ بے شک منٹو، کرشن چندر، رجندر سنگھ بیدی، کشمیری لال ڈاکر، خشونت سنگھ نے اپنیاں کہانیاں، ناولاں اتے ساہت دے ہور روپاں وچ اوہناں دردناک قصیاں دے چلے برتانت چھڈے ہن۔

فیض احمد فیض اتے امرتا پریتم ورگے بہت سارے مشہور کویاں نے سرحد دے دوویں پاسے بے تھے خون-کھرابے نال پر بھاوت آزادی دی لمبے سمیں توں اڈیکی جا رہی سویر بارے اپنی دبدھا اتے چنتا نوں بیان کیتا۔ ستیش گجرال نے اپنیاں پینٹنگاں وچ فرقو جنون وچ مارے گئے لوکاں دے درد بھرے چتر بنائے ہن۔ بعد وچ، اوہ اک لچکیلے بھاونا نال آگے ودھیا اتے اک پیشیور وجوں نوین تھیمان نوں پینٹ کیتا۔ اسیں ونڈ اتے فرقو سدبھاونا دی رکھیا لئی سنگھرش بارے تیجی پیڑھی دیاں یاداں نوں ڈیکوڈ کرن لئی کنول دھالیوال دیاں رنگین پینٹنگاں نوں دیکھ سکدے ہاں۔ اس لئی، سماں اک مہان علاج کرن والا ہے۔ معافی نامہ (معافی دا ایکٹ) علاج لئی تھانواں نوں چوڑا کرن دے مشن نوں تیز کر سکدا ہے جو بھارت اتے پاکستان وچ ستا دے بھکھے سیاستداناں لئی ترجیح نہیں ہے۔

بھارت اتے پاکستان دی آزادی دے 77 سالان بعد، اکھاڑ دے صدمے اتے دردناک یاداں گھٹ گئیاں ہن پر اکثر 1984 دے دنگیاں ورگیاں تنتو-ہلا دین والیاں گھٹناواں کارن پیدا ہندیاں ہن۔ اس احساس دے کارن کہ صوفی سبھیچار، پکوان، ساہتک اتے لوک-ورثے اتے سبھ توں ودھ ہنداں، سکھاں اتے مسلماناں وچکار سبھیچارک اتے بھاوناتمک رشتے وشو-ویاپی سدبھاونا لئی ودھیرے پھلدانک اتے اورجاوان ہندے ہن، میں یوگدان پاؤن والیاں نوں بینتی کیتی ہے کہ اوہ وشو-ویاپی

سدبھاونہ دے مشن نوں آگے ودھاؤن۔ علاج دیاں تھاون نوں چوڑا کرنا۔ اس مشن دے اکہ انکھڑویں حصے وجوں، میرا یتن بھارت اتے پاکستان وچّ سمان سوچ والے لوکاں دی دوجی اتے تیجی پیڑھی دوارا ہمدردی، لچکیلپن اتے علاج دیاں کہانیاں نوں اجاگر کرنا ہے۔ ایہہ آپسی تالمیل، آپسی ستکار اتے بندھن لئی سانجھیاں تھاون نوں مڑ سرجیت کرن دی سمبھاونہ ہے۔ اس پرنٹ سپیس دی ورتوں کرکے، ڈاکٹر۔ سنیل بھائی، جرنل سالابتین دے بانی-سمپادک دوارا کھلھے دل نال پردان کیتی گئی، اسیں سیاسی ادھیاں دوارا تیز کیتے گئے زیہریلے پن نوں دور کرکے پلاں نوں دوبارہ بناؤن دی کوشش کردے ہاں۔ سمچی ابھیاں دا ادیش سماجک وگیان وچّ رنجیت گہا دے کھیڈ بدان والے سنکپ دی ورتوں کرن لئی عورتاں سمیت شانتی کارکناں اتے 'سبالٹرن' لئی سمان نوں یقینی بناؤنا ہے۔

موجودہ مدعا اکہ امیر ٹیپسٹری ہے: رینا ورما دوارا اپنے جنم ستھان راولپنڈی اتے ہور قصبیاں دے نال-نال 2022 وچّ کٹاسراج دی بہت مشہور پھیری دا برتانت۔ رینا ورما نے چہرہ اپنے نبے دے دہاکے دے شروع وچّ ہے؛ اس دے جنم ستھان اعلیٰ پنڈ دیاں یاداں، گجرات ضلعے وچّ۔ ہربنس مکھیا دوارا؛ راج-سرحدی دی جیونی اتے اس دے پتر سدھیر-ملک دوارا چنیاں گنیاں کویتاواں؛ سنتوش دھیر دی کہانی 'میرا اجڑیا گوانڈھی' (میرا اکھاڑیا گوانڈھی)، سنجیون سنگھ ناٹکرمی دوارا ناٹک دی سکرپٹ وچّ پیش کیتا گیا ہے۔ رضا نعیم دی ٹپنی کرشن چندر دی اردو لگھو کہانی 'تے آدھارت دو درباریاں بیٹا اتے بتول بارے ہے جو شرن-ٹوبا ٹیک سنگھ دے قیدیاں وانگ اپنی قومیت بارے الجھن وچّ ہن۔ نسیم زاہد دی، 'وبھاگ دے دکھ' نے اجاڑ گھراں نوں مانویکرن کیتا ہے جو اپنے اکھاڑے ہوئے مالکاں دی واپسی دی اڈیک کر رہے ہن۔ سمیں دے بیتن نال اوہناں نوں نواسیاں نال پیار ہو گیا۔ انت وچّ، میں سالابتین دے موجودہ انک نوں بھرپور بناؤن لئی یوگدان پاؤن والیاں دا طے دلوں دھنواد کردا ہاں۔ سبھ توں ودھ، میں پرو۔ ارن گروور، سابقہ وائس چانسلر، پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ دا دھنواد کردا ہاں، جیہناں نے ڈاکٹر۔ سنیل بھائی دے مہمان سمپادک وجوں میری سفارش کیتی۔

رینا چہرہ ورما دا اپنام توشی ہے

میری پاکستان پھیری

رینا چہبر ورما

اتھے میرے کجھ انوبھو ہن۔ میں اپنی پوری کوشش کیتی ہے۔ امید ہے کہ تہانوں میری کہانی پسند آویگی۔

میں رینا چہبر ورما دا اپنام توشی ہاں۔ ونڈ توں پہلاں اسیں راولپنڈی ربنڈے سی۔ میرے پتا بھائی پریم چند چہبر انگریزاں ویلے سرکاری نوکری وچ سن؛ اوہ 1939 وچ سیوامکت ہویا۔ اپنی سیوامکتی توں پہلاں، اسنے اپنی نگرانی بیٹھ ودھیا سمگری دی ورتوں کرکے اکّ سنڈر دو منزلہ گھر بنایا، ایہہ گھر اجے وی بہت چنگی حالت وچ ہے۔

میرے پتا جی بہت آگانھ ودھو وچار رکھدے سن اتے اپنے بچیاں نوں چنگی سکھیا دین دی ابھلاشی رکھدے سن اتے دھیاں اتے پتران نوں اس لئی برابر موقعے ملے۔ میری وڈی بھین چندر پرہا نے 1935 وچ لاہور کالج فار وومین توں گریجوایشن کیتی اتے بی.اے. اتے بی.ٹی. ہوسٹل وچ رہ کے 1937 وچ۔

اسیں دو بھرا اتے چار بھیناں سی، میں سبھ توں چھوٹی بھین ہاں اتے اس سمیں صرف اکّ بی جنڈا ہاں۔ ونڈ ویلے میں 15 سال دا سی۔ مینوں سبھ کجھ صاف-صاف یاد ہے۔ ونڈ توں پہلاں دا جیون کافی شانتمنی سی اتے سارے بھائیچارے اکّ دوجے دے دھرم دا ستکار کردے سن؛ گوانڈھی پریواراں وانگ بندے سن۔ اسیں بچے گلی وچ اکٹھے کھیڈدے سی؛ میری گلی نوں پریم گلی دے نال جانیا جاندا سی، اسیں ڈیٹیوی کالج روڈ اتے ربنڈے سی۔ اسیں بھیناں نوں کجھ ریتی-رواجاں دی پالنا کرکے گھمن-پھرن دی اجازت دتی جاندی سی۔ میریاں وڈیاں بھیناں باہر جان ویلے اپنا سر ڈھکدیاں سن اتے لانیٹاں چلن توں پہلاں ساریاں نوں گھر ہونا پیندا سی، ہن میں بہت بدلاء دیکھ سکدا سی۔ شہر دا کافی وپاریکرن ہو گیا ہے۔ ساڈی سڑک ساریاں الیکٹرانک دوکاناں نال کتار بدھ ہے؛ عورتاں سمیت لوک کھل عام گھم رہے ہن۔ میں عورتاں نوں برقعے وچ نہیں دیکھیا؛ اکّ گلّ میں نوٹ کیتی کہ عام طور اتے عورتاں میڈیا توں پرہیز کردیاں ہن۔

عمران ولینن اتے بورا نال رینا

اسیں پکنک لئی جاندے سی مینوں دو تهاواں یاد بن، راول واٹر فعال جو بن اکہ ڈیم ہے، اتے ٹوپی رکھ جو کہ بہت بریالی والی اکہ ندی سی۔ بن اس نوں سندر رجورٹ بنا دتا گیا ہے۔ اس توں علاوہ، اسیں اتہاسک ستھانان جوین کہ ٹیکسلا جو کہ بن اکہ عجائب گھر ہے اتے پنجه صاحب اتے رامکنڈ ورگیاں تهاواں اتے جاندے سی۔ ہر گرمیاں وچ اسیں کوہموری بل سٹیشن جاندے سی بن اسنوں مری کیہا جاندا ہے اتے ہر سردیاں وچ اسیں دیو سماج گورو جی دے پرکاش پرب لئی لاہور جاندے سی۔

گھر وچ ہر کوئی سنگیت دا شوقین سی ساڈے کول ریڈیو دے نال۔ نال گراموفون وی سی، اسیں فلماں دیکھدے سی اتے اسیں سارے اس سمیں دے اگھے لیکھکاں جوین کہ ٹیگور، شرط چندر، پریم چند دیاں کتاباں پڑھن دے شوقین سی اتے کئی میگزین جوین اسٹریٹڈ۔ ہفتہ واری، فلم انڈیا، ریڈرز ڈائجیسٹ اتے منورما نیمت وشیشتاواں سن۔ میری وڈی بھین ودھیرے سابتک سوچ والی سی اتے اس نوں یو۔ کے توں دس کتاباں دا سیٹ ملیا سی۔ اس دا ویاہ 1942 وچ ہویا اتے اوہ امرتسر چلی گئی

فروری مارچ 1947 وچ راولپنڈی وچ دنگے شروع ہو گئے۔ گلی دے سارے سینئر میمبران نے اکٹھے ہو کے رات نوں واری-واری ڈیوٹی دین دا فیصلہ کیتا اتے ساریاں نوں ہدایت کیتی گئی کہ جیکر کوئی وڈی گھٹنا واپردی ہے تاں اوہ اکہ تھان اکٹھے ہون۔ ساڈا اکہ گوانڈھی میجر ہرنام سنگھ سی جو سانوں تن بھیناں اتے کجھ کڑیاں نوں اکہ ہفتے لئی فوجی کیمپ وچ لے گیا۔ جدوں حالات

ٹھیک ہوئے تاں اسیں اپنے جیجا دے کہن 'تے واپس آ گئے۔ اسیں مئی دے مہینے مری جان دی بجائے گرمیاں دے موسم لئی سولن چلے گئے۔ ساڈے ماپے جولائی وچ ایہ سوچ کے آئے سن کہ اسیں واپس جاوانگے۔ میری ماں نوں ایہ سویکار کرن وچ دو سال لگ گئے کہ اوہ واپس نہیں جا سكدے۔

راول پنڈی (جنم ستھان)

میرا وڈا بھرا فوج وچ سی اس لئی اسیں اس دے نال شفٹ ہو گئے تاں کہ اسیں کدے نفرت اتے قتلان دے گواہ نہیں ہوئے۔ میرے پتا جی پہلاں ہی سیوامکت ہو چکے سن، وت دی گھاٹ کارن میرے ماتا پتا نوں کافی دکھ جھلنا پیا۔ اسدی پینشن کافی نہیں سی، اتے اسنے بینکاں وچ بچت گوا دتی سی؛ دو وڈیاں بھیناں دا ویاہ بونا سی۔ میں اتے چھوٹے بھرا نے اجے پڑھائی پوری کرنی سی۔ میں 1946 وچ دسویں کیتی اتے 1957 وچ بی. ایڈ کیتی۔

پاکستانی دوستان نال نچدے ہوئے

میں ہمیشہ پاکستان وچ اپنے جدی شہر راولپنڈی جانا چاہندا سی اتے پہلی وار 1965 وچ کوشش کیتی؛ پاسپورٹ بنایا جو پہلاں بھارت پاکستان لئی ہندا سی، پر جس پریوار نال میں جا رہا سی اس نوں یاترا ردّ کرنی پئی اس لئی میں پہلاں نہیں جا سکيا۔ میں 1953 وچ لاہور گیا سی جدوں پاکستان نے لاہور وچ پاکستان اتے انگلینڈ وچالے کھیڈے جا رہے کرکٹ میچ لئی بھارتیاں لئی اینٹری کھولھ دی سی۔ کیونکہ میں اس سمیں امرتسر سی، اس لئی میرے جیجا، جیہناں دے لاہور وچ دوست سن، نے ملاقات دا پر بندھ کیتا۔ اس لئی اسیں تنّ دن گئے، سویرے جاندے سی اتے شام نوں گھر واپس آوندے سی

وچ راولپنڈی وچ رہن والے سجاد حیدر، پنجاب ہیریٹیج گروپ راہیں میرے سمپرک 2020 وچ آئے، میرے گھر دا پتہ لگایا اتے مینوں آؤن دا سدا دتا۔ میں تیار سی پر کووڈ ہویا اتے اس سمیں یاترا ملتوی کر دی گئی سی۔ پھر 2021 وچ، کراچی دی اک پترکار بیبا سرور دے سمپرک وچ آئی اتے اسیں دوواں دیشاں دے سنترتا دوس لئی اک ویڈیو بنائی۔ میں اپنے گھر جان دی اچھا پرگٹانی سی۔ ویڈیو وائرل ہو گیا اتے اس دوران اسیں بھارت۔پاکستان ہیریٹیج کلب دے ممبر بن گئے۔ میں وزٹ کرن دا من بنایا اتے مارچ 2021 وچ ویزا لئی اپلائی کیتا پر بناں کسے کارن توں انکار کر دتا گیا۔ پھر بیبا دی ویڈیو دی مدد نال جو بیبا سرور دے ذریعے ودیش منتری حنا ربانی تک پہنچی۔ سموہ وشیش طور 'تے عمران ولیم اتے ظہیر محمود دے سمرتھن نال مینوں مئی، 2022 وچ میرا ویزا ملیا۔

آخر کار میرا سپنا پورا ہویا۔ میں اپنے پاکستانی دوستان نال 10 سبھ توں یادگار دن بتائے؛ جدوں میں واگھا بارڈر پار کیتا تاں اوہناں ساریاں نے میرا نگھا سواگت کیتا۔ میں تنّ دن لاہور، پھر چار دن راولپنڈی اتے اک دن مری وچ رہا۔ میں بہت سارے لوکاں نوں ملیا، زیادہ تر میں اوہناں نوں پھیسبک راہیں جاندا ہاں۔

میرا گھر آؤنا بہت سارے طریقیاں نال بہت خاص ہے، اتھے میں جو سواگت، پیار اتے دوستی دے نال-نال پراہنچاری نال ملیا، اوہ بیان کرن لئی شہداں توں پرے ہے۔ پھر جہڑے لوک ہن ساڈے گھر رہندے ہن، اوہ بہت چنگے سن میں اپنے گھر دے ہر کونے نوں ویکھن دے یوگ سی؛ ایہہ اجے وی تھوڑھے جہے بدلاء دے نال اوہی ہے جو 75 سالوں بعد عام ہن؛ ماسٹر بیڈ روم وچ اوہی پھلورنگ سی جویں کہ بیتھک وچ سی، اتھے فائر-پلیس سی جسدا ڈزائن میرے پتا دوارا بنائیاں تائیاں نال سی۔

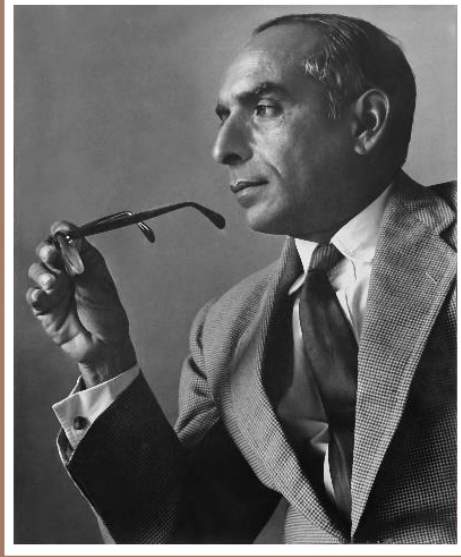
بہت سارے کمریاں وچ اگّ دیاں تھواں سن؛ اسیں سردیاں وچ خاص موقعیاں 'تے جاں چھٹیاں 'تے اگّ دا آند ماندے سی۔

گلی وچ میری اینٹری ڈھول-دھماکے اتے ہاراں، پھلاں دی ورکھا نال بہت خاص کیتی گئی سی۔ میرے جذبات رلدے-ملدے-خوشی دے نال-نال اداس وی سن، جدوں میں اپنے گھر دے سابمنے آیا تاں میں بہت بھاوک ہو گیا۔ میں دروازے 'تے کھڑے میرے ماپیاں دی کلپنا کر سکدا سی؛ جدوں میں اندر گیا تاں میں اپنے پریوار دے سارے میمبراں نوں ادھر-ادھر گھمدے دیکھ سکدا سی؛ ایہہ پرانے سمیاں وچ جیون دا اکت پل سی۔ میں اپنے پریوار نوں بہت یاد کیتا، خاص طور 'تے میری ماں

جو ہر کسے لئی پیار اتے ہمدردی نال بھرپور سی جو وی اس دے سمپرک وچ آیا سی۔ ساڈا گھر کسے وی رشتے دار جاں دوست لئی کھلا سی جو آؤنا اتے رہنا چاہندا سی؛ اسیں اک وڈا پریوار سی۔ جس طریقے نال اسنے گھر دا پر بندھن کیتا اتے ساڈی ساریاں دی دیکھ بھال کیتی اوہ بہت شلاگھا یوگ ہے۔ جدوں میں وکھو کھ کمریاں وچ گیا، تاں میں اتھے رہندے اپنے بھین-بھرا دی موجودگی نوں محسوس کر سکدا سی۔ میں 75 سالن بعد اک رات اپنے بیڈروم وچ بتائی۔ ایہ بہت جذباتی مشرت بھاونواں سن جو میں انوبھو کیتیاں، مینوں اوہ گیت وی یاد آ گئے جو اسیں اپنے بچپن وچ گائے ہندے سی۔ مسٹر سجاد حیدر اتھے میزبان سن جیہناں نے میرے گھر دیکھن دا پر بندھ کیتا سی۔ پھر اک دن میں مری وچ بتایا۔ میرا جو سواگت ہویا، میرے کول بیان کرن لئی کوئی شبد نہیں بن۔ مینوں ہاراں اتے کشمیری شالان نال سمنانت کیتا گیا اتے لوک بہت آدر اتے پرابنچاری نال بھرے ہوئے سن۔

اتھے ایہ سبھ راجا بنور مشتاق سرور اتے بابو اشپھاک احمد نے کیتا سی۔ لاہور توں پنڈی جاندے سمیں اسیں کٹاسراج مندر دے درشناں لئی گئے، پھر چکوال گئے جتھے میرے رشتے دار رونر چھبر نے ساڈی ساریاں دی دیکھ بھال کیتی اتے شاندار سوادے بھوجن نال ساڈا منورجن کیتا۔ واپس آؤن توں پہلاں، میں اک دن لاہور رکیا اتے اتھے نوشابا شہزاد نے میری چنگی طرحاں دیکھ بھال کیتی۔ اوہ مینوں مشہور کالجاں نوں دیکھن لئی لے گئی جو بن یونیورسٹیاں بن:

ایپھسی کالج جتھے میرے پتی نے ونڈ توں پہلاں پڑھیا سی اتے لاہور کالج فار وومین جتھے میری بھین تیہویاں وچ پڑھدی سی۔ پھر اسنے اپنے گھر میرا منورجن کیتا اتے اگلے دن بارڈر اتے مینوں ملن آئی۔ اوہناں وچوں بہت ودھیا۔ میں ہر چیز نال پوری طرحاں خوش اتے سنتشت واپس آ گیا ہاں، بہت سارے تحفے ملے بن، پیار نال دتے گئے بن۔ میں اتھے موجود اسادھارن میڈیا کوریج اتے اوری ہوٹل وچ مشہور بستیاں دے علاج نوں نہیں بھل سکدا، میں دھنوادے ہاں اتے ساریاں دا دھنواد کرنا چاہانگا۔

मिटाके खुद को सुयम्बर खुदी कजाम तो हो तेरी निगाह में मेरा कोई सुकाम तो हो।
खुदी को इशक पै कुरबान कर नहीं सकता, मेरा न हो मेरे जज्बों का एहतराम तो हो॥
— वै.एन.मलिक

راج سرہادی - اکت کوی

اکت جان پچھان:

دوارکا ناتھ ملک (راج سرحدی)، کنڈیاں، میانوالی (انونڈے بھارت دے پچھمی پنجاب) دے اکت عام ناگرک دی عمر صرف 28 سال سی جدوں اوہ سال 1945 وچ ونڈ توں پہلاں اینیلیبی وچ شامل ہون اتے آزادی وچ حصہ لین لئی دلی آیا سی۔ گاندھی جی اتے نہرو دی اگوائی وچ اندولن۔

راج سرحدی نوں اپنے کالج دے دنوں توں ہی اردو بھاشا اتے اردو شاعری دا شوق سی۔ اسنے فارسی وچ آنرز، منشی فاضل وچ ڈپلوما، 1941 وچ اتر پچھمی سرحدی صوبے بری پور٪ ہزارا توں آرٹس دی بیچلر اتے اسلامیہ کالج توں اتہاس اتے بھوگول دے مکھ وشیان دے نال بیچلر آف ٹیچنگ (بیٹی) کیتی سی، پیشاور، پنجاب یونیورسٹی دے ادھین ہے۔

بھارت تیہ دے دباکے دے ادھ توں لے کے دکھدانی دور وچوں لنگھ رہا سی، دھارمک ٹکراء، ونڈ، وگڑدی آرتھکتا، اتے دیش دے پندرمان لئی اکت مشکل کم وچ الجھیا ہویا سی۔ دوارکا اپنے مڈھلے یگ وچ سی جدوں دھارمک ٹکراء چرم سیما تک پہنچ گیا سی۔ اس نے اس دور نوں اپنے دل وچ درد اتے پیڑا نال گزاریا سی۔ اکت نوجوان پڑھے-لکھے سجن ہون دے ناطے، منکھتا اتے نیتکتا لئی اسدا پیار سبج اتے کسے وی دھرم جاں قوم دیاں سیماواں توں پرے سی۔ اس دے جوش، لچکلیپن اتے درڑتا نے اسنوں بھارت وچ اپنا کرینر دوبارہ بناؤن لئی اگوائی کیتی۔

بھارت دی ونڈ نے 1947 دے خونی کوچ دے دوران اس دے پریوار نوں میانوالی توں دلی
جان لئی مجبور کیتا۔ اوہ پچھے چھڈ گیا.....

ونڈ توں پہلاں اتے بعد دے سمیں دوران اس دے آلے دوآلے دیاں گھنٹاواں نے اسدی کویتا
نوں بہت پر بہاوت کیتا۔ اس دی بے چینی اتے درڑتا نوں ہیٹھ لکھیاں تکاں وچ دیکھیا جا سکدا ہے:
جدوں ہندواں، سکھان اتے مسلماناں وچکار دھارمک ٹکراء سرے چڑھ گیا، اسنے لکھیا: I.

ووبی جو تھے کلہ تک تھے بندی اور آزادی کے شدائی،
وطن کہ ازماتے بند اے گجشت انکے تھے شیدائی۔
کھڈی جن سار پھیروشون کہ خدائی سے بھی ٹکرائی،
وابی آب بن گئے ہندو، مسلم، سکھ، عیسائی۔
جب ماجہاب عقیدت فرقہ بندی کے ادھروں نے اٹھایا سیر،
تو سیر اپنا زبکا لیا جانسارون نے۔

11. اس نوں ایہہ دیکھ کے دکھ ہویا کہ دوست، گوانڈھی اتے سنگی-نواسیاں نے وی منکھی بہاوناواں
نوں پچھے چھڈ کے، دھارمک لیہاں 'تے اپنے آپ نوں جوڑیا اتے اک دوجے دے دشمن بن گئے۔

کوئی اسلام پر نازاں، کوئی ہندو کے ایمان پر،
کوئی آکالی بن کر چھوڑ گیا غفلت کے آواں پر،
سبھا اور لیگ کے دہبے وطن کے پکت دمن پر،
نمایاں ہو گئے کھچ سنگھ میں کھچ کھاکسارون میں،
تاں-اسب بگڑس وی نفرت جام گئے آکار کاتروں میں

III راج سربادی صاحب نے مات بھومی لئی ہمیشہ پیار دا پرگٹاوا کیتا
مٹا کے خود کو میسر کھڈی کا جام توں ہو،
تیری نگھا میں میرا کوئی مقام توں ہو
کھڈی کو عشق پے قربان کر ناجن سکتا،

میرا ناں ہو میرے جازبون کا اہترام تو ہو

مندر نہ گرج ہم کو، نہ مسجد سے تالک
ہم موہتا کد کبا، بتخانا نہیں ہیں،
ہم بہرے سکون مے کا تاجیسس نہیں کرتے،
منیتے کشاں ساقی نہیں، پیمانہ ہے۔”

IV راج سرحدی اک لڑاکو سی

ہمنے جب چہا بدل کے رکھ دیاں تقدیر کو،
موج کو ساحل، توں قطرے تو دریا کر دیاں۔
کر رہا تھے باربادیوں کے مشورے آسمان،
جھک گیا جب ہمنے اظہارِ تمنا کر دیاں۔

میں شرنارتھی نہیں ہاں' - دوارکا دی لچکیلیپن اتے سوے۔ علاج دی کہانی

دوارکا ناتھ ملک

کشور دوارکا، رومانٹک کویتاواں دی رچنا کردے ہوئے، راشٹروادی اتے دیشبھگتی والی کویتا
ولّ کھچیا گیا کیونکہ انیویں چالیویاں دے شروع وچّ ونڈ دی دبائی اچی ہو گئی سی۔
اس دے آئے۔ دوآلے واپردیاں گھٹناواں کارن اس دا کاوک انتر۔ آتما صدمے وچّ سی۔ وشواس
گھات، نفرت، لالچ اتے ہنسا دے اتینت سماجک تائے۔ بانے نوں وگاڑ دتا سی۔ اس دی شاعری نے گلی
دے موڈ نوں پھڑ لیا۔ اس نے وکھرے راج لئی سیاسی بیانبازی اتے دھرم دے آدھار 'تے دوجیاں نوں
ختم کرن لئی، عام ناگرکاں نوں قاتلاں، بلاتکاریاں اتے لٹیریاں وچّ بدلن بارے وستھار نال لکھیا۔
وچّ، اسنوں اپنے بچپن دے مسلم دوستان نوں چھڈّ کے اتے اپنے بھائیچارے پرتی 1945
ودھدی ہنسا اتے نفرت کارن اپنے جنم ستھان - میانوالی، پچھمی پنجاب نوں چھڈّ کے، دلی پرواس
کرنا پیا۔ سلور لائیننگ اس دے دوستان نال بتائے سمیں دیاں منموہک یاداں سن جیہناں نے اسنوں
وچھوڑے اتے ونڈ دے صدمے نوں پار کرن وچّ سہانتا کیتی۔
جدوں ونڈ ہوئی، تان اس دا پریوار اتے سو توں ودھ میمبراں دا وڈا پریوار سنگٹگرسٹ پچھمی
پنجاب نوں پچھے چھڈّ کے اس دے نال آ گیا۔ پرورتن اتے مصیبتاں دیاں ہواواں توں بے بھروسگی
دے باو جود چیزاں دی وشال یوجنا دا اکّ محض اکّ موہرا، اکّ لچکیلا دوارکا اوبناں وچوں ہر اکّ نوں
اپنی زندگی وچّ نپٹاؤن اتے اکّ سکھیا شاستری وجوں اپنا کیریئر بناؤن دیاں چنوتیاں دا سابمنا کرن
لئی کھڑا ہویا۔ اس دی شاعری نے اس نوں اپنے من دی گلّ کہن، اپنی شخصیت بناؤن اتے زخماں نوں
بھرن دے یوگ بنایا۔
اکّ ڈونگھے درشک اتے دلوں دھرم نرپکھہ راشٹروادی، اوہ بناں کسے دھارمک پکھپات دے،
کدڑ نوں کدڑ کہہ کے لکھنا جاری رکھیا۔ اکّ لڑاکو جسنے اکّ 'شرنارتھی'، اکّ سکھیا شاستری اتے
اکّ سچے راجنیتا وجوں سرلیکھ بون توں انکار کر دتا، اسنے دلی وچّ کاوک سرکلاں وچّ 'راج
سربادی' وجوں جانے جان دی چون کیتی - اکّ سرلیکھ جس نے اس دیاں جڑھاں نوں پرہاشت کیتا -
اتر پچھمی سرحدی پرانت۔
سدھیر ملک، اپنے پتا دی جیونی دا لیکھک اکّ مشہور چارٹرڈ اکاؤنٹ ہے۔

برینس مکھیا
برینس مکھیا نیشنل پھیلو بن۔
انڈین کونسل آف ہسٹوریکل ریسرچ

ونڈ توں بعد، میرے پتا جی اپنی پتی نوں نہیں لبھ سکے، پر اوہناں نوں امید ملی
ہرینس مکھیا

میرے پتا جی اپنے اکّ وشواس دی پشتی کرن دے یوگ سن: جوین کہ اکثر نہیں، منکھی
رشتے راجنیتک، راشٹری اتے اتھوں تک کہ دھارمک ونڈ لائیناں نوں وی اووررائیڈ کردے بن۔

اکّ راجستھانی کلاکار دوارا بنائی گئی دلی وچ فیض بازار دی اکّ پینٹنگ، لگبھگ | 1840
ششٹاچار: پھرانسسکا گیلووے، لنڈن دا نجی سنگریہ

اتھاس

15/AUG/2017

اکّ راجستھانی کلاکار دوارا بنائی گئی دلی وچ فیض بازار دی اکّ پینٹنگ، لگبھگ | 1840
ششٹاچار: پھرانسسکا گیلووے، لنڈن دا نجی سنگریہ

لیکھک دی اجازت نال، The Wire دی #70 Partition At سیریز توں ادھار لئی گئی اتے دوبارہ تیار کیتی گئی، ٹیکسٹ اتے ایہہ ملٹیمیڈیا سمگری راہیں بہت ساریاں کہانیاں لیاؤندی ہے جو اوہناں ہفتیاں اتے مہینیاں دی اکّ ویاپک تصویر کھچن دی کوشش کریگی جدوں سمچا بھوگول اتے اتہاس ہمیشہ لئی بدل گیا سی۔

میرا جنم 1937 جاں 38 وچّ گجرات ضلعے دے اکّ چھوٹے جہے پنڈ وچّ ہویا سی، جو ہن پاکستان وچّ ہے۔ پاکستان وچّ وی کسے نے پنڈ اعلیٰ بارے سنیا نہیں جاپدا، حالانکہ ایہہ اج تکّ میرے پاسپورٹ 'تے بیٹھا ہے۔ ساڈا گھر اکّ غیر-ویاکھیا والا گھر سی۔ اکّ دھوڑ بھری گلی دے اکّ پاسے ڈیڈھ کمرے دا ڈھانچہ؛ دوجے پاسے اکّ اچی، چٹی محل ورگی رہائش سی جس دے اپر موسم دا ککڑ سی، جس نے سانوں بچیاں نوں گھنٹیاں بدھی آکرشت کیتا۔

اسیں ونڈ توں پہلاں دلی چلے گئے۔ شاید 1941 دے آسپاس۔ میرے پتا جی نے بھارت چھوڑ دے سدے نوں ہنگارا دتا اتے چھ مہینیاں لئی ملتان جیل وچّ رکھیا گیا۔ میری ماں شاید 1943 جاں 44 وچّ پنج چھوٹے بچیاں نوں چھڈّ کے چلانا کر گئی سی۔ میری سبھ توں وڈی بھین، جو ادوں 12 جاں 13 سالن دی سی، نوں اپنے بھین-بھراواں دی دیکھ بھال لئی سکول توں واپس لے لیا گیا سی۔ جدوں اوہ وڈی ہوئی اتے زندگی وچّ ساڈیاں تھاواں نوں لبھیا تاں اسنے کدے وی اس نوں ساڈے ورودھ نہیں رکھیا۔

ونڈ توں اکّ سال پہلاں، میرے پتا نے اپنی پہلی چچیری بھین، اپنے چاچے دی دھی، اعلیٰ وچّ واپس ویابی سی۔ ویاہ دے جلوس وچّ لاڑا اتے اسدا اکلوتا پتر، میں شامل سی؛ بدانی جلوس نے میری نویں ماں نوں جوڑیا۔ ایہہ سدھارن نہیں ہو سکدا سی۔

جاں 3 اگست، 1947 نوں، میری دادی دلی وچّ ساڈے گھر آئی اتے سجھاء دتا کہ اوہ اتے 2 میری ماں پنڈ واپس جان اتے باقی دے ودھے ہوئے پریوار نوں دلی لے جان، اتے اوہناں کول جو وی بچت ہے، اوہ اپنے نال لے کے آؤن۔ پتا جی اس سجھاء توں گھبرا گئے اتے دادی نوں 12-13 دن بور رکن دی اپیل کیتی۔ آزادی توں بعد۔ جس بارے اسنے گمبھیرتا نال سوچیا کہ اسدا نجی دعوہ سی۔ نوں منایا گیا سی؛ اجیہے خطرناک مشن 'تے دو عورتاں دی بجائے اوہ خود اتھے جاوے گا۔ اس پڑاء 'تے وی، اوہناں نوں کسے وڈی درگھٹنا دا شکّ نہیں سی۔ دادی نے زور پایا اتے پتا نوں بار مننی پئی۔

دوویں عورتاں اعلیٰ لئی دلی توں روانہ ہو گئیاں۔ ایہہ آخری وار سی جدوں اسیں اوہناں بارے سنیا سی۔ پریوار دے میمبراں نوں بچاؤن لئی اوہ باہر نکلے سن، حالانکہ اوہناں نے دلی دا رستہ لبھ لیا۔ پتا جی دا دل ٹٹ گیا، سمجھیا جا سکدا سی۔

پھر اک گھٹنا نے اس نوں کجھ امید دتی۔ اوہ ہلکی جہی پڑھی لکھی سی، پر کسے وی ورتارے نوں سمجھن اتے سمجھاؤن لئی ترک اتے ترک لئی ہمیشاں اک چپکیا ہویا سی؛ ربّ دی اس دی سکیم وچّ کوئی تھان نہیں سی۔ اک دن، اوہ پرانی دلی دی چوڑی سڑک 'تے اپنا سماں بتا رہا سی، جس نوں فیض بازار کہیا جاندا ہے، جس نوں ہن نیتاجی سبھاش چندر بوس مارگ کہیا جاندا ہے۔ اک روڈ شو چل رہا سی، جتھے اک لڑکا "بے ہوش" فرش 'تے لیٹیا ہویا سی اتے شو دا ماسٹر اس توں درشکاں دے میمبراں نوں درپیش سمسیاواں بارے پچھدا رہا۔ پتا جی تماشہ سن کے ہسّ رہے سن جدوں اچانک ماسٹر نے لڑکے نوں پچھیا کہ پتا نوں کی سمسیا ہے؟ اس نوں بہت حیرانی ہوئی، لڑکے نے اپنی پتنی دا نام لکھیا اتے گھوشنا کیتی کہ اوہ ساڈے پنڈ دی اک عمارت وچّ لکی ہوئی سی، جس دے پتا نوں پچھن دی لوڑ توں بناں وی اسنے صحیح پچھان کیتی سی۔

اوہ بے ہوش ہو گیا سی اتے اس دے سندیح نے اک بے ہوش امید نوں راہ دتا۔ کون جاندا ہے... اس لئی اسنے اک موقع لین دا فیصلہ کیتا۔ اکتوبر دے آس-پاس اوہ لاہور گیا اتے پھر پنڈ چلا گیا۔ اوہ صرف چھ پھٹ لمبا سی اتے، کلاہ (افغانی سرلیکھ) دے نال، پٹھان وجوں آسانی نال لنگھ سکدا سی۔ دلی وچ، دریا گنج وچ، جتھے اسیں رہندے سی، اس دے زیادہ تر دوست مسلمان سن اتے اوہ اردو چنگی طرحاں جاتن دے نال-نال اوہناں دے ششٹاچار توں وی جاتو سی۔ اس نوں خاص عمارت نوں دیکھن وچّ کوئی دقت نہیں آئی، پر اس دی جوان پتنی دا کوئی پتہ نہیں لگا۔ اپنی واپسی 'تے، اسنے پاکستان دی یاترا دا سرلیکھ والا اک چھوٹا لیکھ لکھیا، جو کدے پرکاشت نہیں ہویا سی۔ پر مینوں اس دے کجھ اہم حصے یاد بن۔ لاہور وچّ اوہ فیض بازار دے اپنے مسلم دوستاں نال رہا جو پاکستان چلے گئے سن۔ لاہور دیاں گلیاں وچ اصلی پٹھان سٹریٹ لائیٹاں تے ہوا وچ گولی چلا رہے سن کیونکہ اتھے کوئی بندو وی نہیں سی مارنا۔ اس دے مسلم دوستاں، جیہناں نے اس نوں پناہ اتے سہانتا دتی سی، نے اس لئی اپنیاں جاناں اتے جائیداداں نوں خطرے وچ پا دتا۔ معمولی جیہا سنکیت کہ اوہ جانبجھ کے بھارت توں کسے کافر نوں چھپا رہے سن اتے اس دی حمایت کر رہے سن، پٹھاناں نوں اوہناں دا صفایا کرن اتے اوہناں دے گھر لٹن دا 'جائز' ادھیکار دیویگا۔ پر سچائی اس دے میزبانان کول رہی۔

انت وچّ، پتا اپنی پتنی نوں نہیں لبھ سکیا۔ پر اوہ اپنے اکّ وشواس دی پشتی کرن دے یوگ
سی: جویں کہ اکثر نہیں، منکھی رشتے راجنیتک، راشٹری اتے اتھوں تک کہ دھارمک ونڈ لائیناں
نوں وی اوور رائیڈ کردے ہن۔

سنجیون سنگھ ناٹککاری،
انوادک اتے ناٹک کار

میرا اجاڑیا گوانڈھی (میرا اگلا دروازہ گوانڈھی)

سنجیون سنگھ ناککاری،

سنتوش سنگھ دھیر، کہانی کار س

دیش نوں آزاد کرواؤن اتے اپنے دیش نوں رہن یوگ بناؤن لئی انگنت دیش بھگتاں، سوربیراں اتے یودھیاں نے اپنیاں جاناں قربان کیتیاں، جاگیرداراں ولوں اسیہہ اتے انکیاسے تسیہے اتے ظلم اتے ودیشیاں ولوں ظلم جھلے۔ نتیجے وجوں دیش دے لوک آزاد ہو گئے۔ ایہہ احساس فضا وچ پرگٹ ہو گیا۔ دیش لئی وبانے گئے خون وچ ہر دھرم، ہر ذات اتے ہر بھائیچارے دا خون شامل ہے۔ شہید کدے وی اک ذات، دھرم، قوم جاں دیش دا نہیں ہندا۔ شہید سمچی منکھتا، سمچے برہمنڈ دے بندے ہن۔

جویں سورج اتے چند دی روشنی ساریاں لئی ہے؛ اسے طرحاں شہید وی ساریاں دے بندے بن۔ اسیں لوک سال وچ اکے وار شہیداں نوں یاد کردے ہاں پر شہیداں دے پریواراں، ماتا-پتا، پتنی، بچیاں دا ذکر کرن دی کدے لوڑ محسوس نہیں کردے۔ شہید دیش لئی قربانیاں دے کے اتہاس دے پناں وچ اپنا نام درج کرواؤندے بن۔ پر اوہناں دے پریوار ہر پل، ہر گھڑی غریبی دے روپ وچ، بھکھمری دے روپ وچ، دکھاں دے روپ وچ شہادت جھلدے بن۔ نہ تاں اسیں اوہناں دا ذکر کرنا ضروری سمجھدے ہاں اتے نہ ہی حاکماں نے اس دی لوڑ محسوس کیتی ہے۔

ہر بھارتی بڑی دھوم-دھام اتے اتشاہ نال دیش دی آزادی دا جشن منا رہا سی۔ پر بھارت ماتا دی اکہ وچ خوشی دے ہنجھو اتے دوجی وچ دکھ دے ہنجھو سن۔ خوشی دے ہنجھو معصوم دا آپو۔ اپنا ہنگارا بن اتے بھارت اتے پاکستان دی شکل وچ اس دے سریر اتے آتما دے دو حصیاں دے وکھ ہون کارن دکھ دے ہنجھو بن۔ فرقو قہر نال پاگل، اس دیاں دھیاں-پتاں اک-دوجے دے خون دے پیاسے بن۔ اوہ برچھیاں نال اکے دوجے دا گلا ونہ رہے سن۔ اوہ تلواراں اتے برچھیاں نال اکے دوجے دے کلیجے وڈھ رہے سن۔ اجیہا بھیانک اتے بھیانک درش دیکھ کے کھڑی ماں دا دل ہنجھوآں نال نہیں پھٹیگا!

بھارت اتے پاکستان دے سنویدنشیل سرجناتمک لیکھکاں اتے کلاکاراں نے سازشاں اتے بے رحم بریٹیش شاسکاں دوارا پیدا ہوئی ونڈ دے گڑبڑ دوران نردوشاں دے خون-کھرابے اتے اپنیاں عورتاں-لوکاں دی سرکھیا اتے سمنان لئی ڈر توں پرہاوت کیتا سی۔ اوہناں نے اپنی قلم اتے کلا راہیں اپنے درد نوں بیان کیتا ہے۔ اوہناں نے بہت ہی سنویدنشیل اتے کلاتمک ڈھنگ نال بھیانک ستھتیاں دا چترن کیتا ہے۔ انگنت ناول، کہانیاں، ناٹک لکھے گئے اتے کئی فلماں وی بنیاں۔

پنجابی دے پرسدھ لیکھک سنتوکھ سنگھ دھیر نے ایہناں بڈیاں چکناچور کرن والیاں گھٹناواں بارے کہانی 'میرا اجڑیا گوانڈی' لکھی ہے۔ کہانی وچ، دو گوانڈھی بچن سنگھ (لیکھک خود) اتے دلا پنجاب دے اکے پنڈ وچ دنگا ہون توں بعد صدمے وچ بن۔ دھکے شاہی اتے دھارمک و تکرے کارن ہوئے وچھوڑے دا دردناک اتے جذباتی چترن خوبصورتی نال کیتا گیا ہے۔

دھیر صاحب دے باراں منٹ دے، اک-اک درش، چار-ادا والی کہانی 'میرا اجڑیا گوانڈی' (گوانڈھی) 'تے آدھارت، میں اس نوں ڈیڈھ گھنٹے دے، چوداں-ایکٹ، باراں-ایکٹ ناٹک وچ بدل دتا۔ ناٹک وچ ادھا گھنٹہ، تیرھاں درش اتے اٹھ پاتر میری کلپنا ہی بن۔ اپنے ناٹک راہیں میں پیٹنڈو پنجابیاں دے دھارمک وشواساں دی پرواہ کیتے بناں اوہناں دی دردشا نوں سابمنے لیاؤن دی کوشش کیتی ہے۔ اوہ اپنی قومیت بارے انشچیت سن۔ اوہ بھارت وچ سوندے سن اتے پاکستان وچ جاگدے سن۔

منڈی گوبندگڑھ دے پنڈ ڈھڑریاں والے دے بندو، مسلمان اتے سکھ ریلوے سٹیشن دے نیڑے کبوتران دے مورچیاں وچ رہے سن۔ سنتوکھ سنگھ دھیر دی کہانی نے تبدیلی دے انترگت منوگیانک پرکریاواں نوں ڈیکوڈ کیتا ہے: آزادی اتے ونڈ دے اعلان توں بعد ہر ذات اتے بھائی چارا کوں دشمن اتے خون دا پیاسا بن گیا۔ شروع کرن لئی، اوہ ششٹاچار دیاں حدان نوں پار نہیں کردے سن؛ اوہ نیڑلے پنڈاں وچ ہور دھارمک فرقیان دے میمبران نوں مار دے سن۔ فرقو وائرس دے تیزی نال پھیلن نال، ہریک ویکتی نے اپنیاں منکھی بھاونواں 'تے کنٹرول گوا دتا ہے۔

ایہہ ناٹک بچن سنگھ اتے اس دے گوانڈھی دلا دوآلے گھمدا ہے۔ سویرے-سویرے لکھا، سوما، رفیق، عملی اتے پنڈ دے لوک پنڈ دے چونک 'تے بیٹھے، اک دوجے نال گلاں کردے، ہسدے۔ کھیڈدے اتے اک دوجے نوں چڑاؤندے۔ پنڈ دی بھنگی تلسی وی جھاڑو مارن آؤندی ہے۔ اس نوں دعا-سلام کیتی جاندی ہے اتے اس دی صحت بارے وی پچھیا جاندی ہے۔

اس دوران جینب (لاڑے دی دھی) اتے مندو (بچن سنگھ دی بھین) اتے ہور بچے ہسدے۔ کھیڈدے آ جاندے بن۔ اتے اوہ کھیڈنا شروع کر دیندے بن۔ اک دوجے دا ذکر کردیاں اوہ کہندا ہے، 'ایہناں پریواراں دے بندھن دا تانا بے لوڑے مضبوط دھاگیاں نال بنیا گیا ہے؛ وکھو وکھ دھارمک ریتی۔ رواجان وچ وشواس ہون دے باو جود ایہہ اجے تک ٹٹیا نہیں ہے۔ ریتی-رواجان اتے کھان-پین وچ انتر ہون دے باو جود تلسی دا مننا ہے کہ اوہناں دے سہرد سبندھاں دا کارن قدرتی پیار ہے۔ مرداں وچکار کوئی دوری نہیں ہے۔' جینب، مندو اتے ہور کڑیاں جھول رہیاں بن۔ جینا (لاڑے دی پتی) دوواں نوں جھول رہی ہے۔

اپنے گھر شام دی نماز ادا کرن توں بعد، لاڑا کڑیاں نوں جشن لئی آؤن دی تاکید کردا ہے اتے مندو، جینب اتے جینا نوں اندر جان لئی کہندا ہے۔ بچن سنگھ آ جاندی ہے۔ دوویں اک دوجے دا حال-چال پچھدے بن۔ تلسی آ کے دعا-سلام کردی ہے۔ تلسی دا ویاہ اک مٹیاری جینب نال ہو رہا ہے۔ دلا دیکھدا ہے، "میں سبھ کجھ چھڈ دتا ہے میرے گوانڈھی بچن سنگھ دا معاملہ ہے۔" ایہہ دوہاں دے نگھے سبندھاں دی گواہی وی بھردا ہے۔

پنڈ واسی اک دوجے نال موبت بن، ایرکھا وی کردے بن۔ اوہ پرانے دشمنان وانگ لڑ کے وی دوست رہندے بن؛ اوہ ہور سمیاں 'تے غصے ہو جاندے بن۔ بچیاں وچ وی تیر-میر نہیں سی۔ پنڈ دے بزرگ گپاں مار کے گپاں مار دے سن۔ پر لکھا دا دل مسلماناں خاص کر کے دلے نال ہمیشہ کھٹا رہندا سی۔

پنڈ دے اس دوستی دے ماحول وچ لاڑے دی دھی جینب دے لڑکے نال ویاہ دیاں تیاریاں شروع ہو جاندیاں بن۔ سارا پنڈ لاڑے نال موڈھے نال موڈھا جوڑ کے کھڑا ہے۔ کوئی بسترے بنا رہا ہے۔ راشن-سدھے دی لٹ کیتی جا رہی ہے۔ کئی بندے بھٹی دی ڈیوٹی کر رہے بن۔ ہر کوئی وکھو کھ طرحاں دے فرضاں وچ لگا ہویا ہے۔ دراصل، ویاہ دیاں ساریاں ذمہ واریاں اتے خرچے خوشی نال سانجھے کیتے جاندے بن۔ حالانکہ، تلسی گھبرائی ہوئی ہے کیونکہ دیش دی آزادی دے نال-نال سرحد دے دوویں پاسے دنگے بندے بن، جس نال قتل عام بندے بن۔ پنڈ واسیاں وچ آپسی ملورتن اتے پیار نوں دیکھدیاں، دنگاکاری لاڑے نال گلّ کردے بن اتے کہندے بن "آؤ چلیئے۔"

بعد وچ، بربرتا اتے فرقو ہنسا نے اوہناں دے پنڈ نوں اپنی لپیٹ وچ لے لیا۔ لکھا، جو پہلاں ہی مسلماناں پرتی اسپنشیل ہے، بن رفیق نوں کھونجے لاؤن دا بہانہ بنا کے اس نوں پنڈ چھٹن لئی کہندا ہے۔ رفیق جو اپنی بیمار چاچی اتے چاچے دی دیکھ بھال کردا ہے، اوہ وی سکھ بنن لئی راضی ہو جاندا ہے۔ پر لکھا اس نوں پنڈ چھٹن لئی مجبور کر دندا ہے۔ سوما لکھا نوں پچھدی ہے، "توں رفیق نوں جیوندا کیوں جان دتا؟" "سوما نوں چال سمجھاؤندے ہوئے لکھا کہندا، "فکر نہ کر سوما، میں پنڈ والیاں نال گلّ کیتی ہے۔ اسیں اوہناں دے پنڈ دے مسلمان نوں بلاوانگے اتے اوہ لوڑا انوسار کرنگے۔" بن لکھا اتے سوما دی نظر لاڑے اتے اس دے گھر 'تے ہے۔ اوہ لاڑے دے گھر 'تے حملہ کردے بن۔ جینب دے سوہرے حملہ کردے بن اتے سارے جوئدے ویکتیاں نوں مار دیندے بن۔ جینب خود بچن اتے تلسی جنگلی جانوراں دی بھیڑ نال لڑدے بن اتے مسلماناں دی جان بچاؤن لئی ڈھال بن کے کھڑے بندے بن، "لکھا اتے اس دے دوستان نوں مارن دی گپت یوجنا بناؤندے بن۔" تلسی اتے عملی اوہناں دی سازش رچ کے اوہناں نوں بحث کرن توں ورجدے بن، جس وچ لکھا، سوما اتے عملی نوں بے رحمی نال مار دیندے بن ایہناں سارے معاملیاں وچ اوہ مسلماناں نوں چھٹن لئی مجبور کردے بن اتے بچن سنگھ نوں دلا بچن دے چہرے 'تے ویکھدے ہوئے اس 'تے چیکدے بن۔ ہنیرے اتے گھبراہٹ کارن لاڑا بچن سنگھ نوں نہیں پچھان سکیا اتے واپس پرت گیا۔ بچن مڑن لگ پیندا ہے۔ بچن نے اپنی پچھان ظاہر کرن توں بعد دوبارہ کال کیتی۔ ڈلا بچن سنگھ نوں پچھاندا ہے اتے اسنوں جپھی پالیندا ہے اتے رون لگ پیندا ہے۔ بچن سنگھ نے اک وار پھر دلے نوں پنڈ واپس جان دی تاکید کیتی۔ پر اوہ اپنی جان نوں خطرے وچ نہیں پاؤنا چاہندا۔ جینب بچن سنگھ نوں کہندی ہے، "میرے پیارے، انب دے بوٹے نوں پانی دے دیو۔" جینب نے وی مندو اتے پريتو دا سواگت کیتا۔ کاناواں نوں اڈا دیکھ کے دلا کہندا، "بچن سہاں، کاں اڈدے دیکھ جے میں کاں بن جاواں... آ جا۔ پنچھیاں تے جانوراں دی جان نوں کی خطرہ ہے؟ ایہناں وچوں کس دا کوئی دھرم ہے؟"

کجھ سپاہی آوندے ہن اتے اوہناں نوں جلدی چھٹن لئی دباؤندے ہن۔ اکّ بھاوک اتے اداس دلا بچن سنگھ دا ہتھ چھڈّ کے کہندا ہے، "چنگا بچن سنگھ...، پنڈ دے گیٹ تک میرا شبہکامناواں۔ ساریاں نوں نمسکار... سبھ نوں..." اتے اپنے وطن توں سدا لئی وچھڑ گیا۔ اسدی مٹی، اسدا بھرا گوانڈھی بچن سنگھ۔ بچن سنگھ لنگھدے قافلے نوں کافی دیر تک دیکھدا ہے اتے اپنی پگّ نال اپنیاں گلیاں اکھاں پونجھدا ہے۔

سنتوکھ سنگھ دھیر بارے س

سنتوکھ سنگھ دھیر: اوہ عام آدمی دا لیکھک ہے، جس نے جھگی-جھونپڑی والیاں، دبے-کچلے اتے شوشن دے شکار لوکاں دے حقان لئی آواز بلند کیتی۔ ناٹکاں توں علاوہ، اسنے ساہت دے ہریک ودھا وچّ پنجاہ کتاباں لکھیاں۔ سنکھیپ وچّ اوہ پنجابی ساہت دا موڈھی ہے۔

سنجیو سنگھ ناٹکرمی: اوہ پچھلے 43 سالان توں اپٹا وچّ اکّ اداکار وچوں اتے 33 سالان توں نردیشک اتے ناٹک رائیٹ وچوں سرگرم ہے۔ اس دے ناٹکاں دا کئی وار منچن کیتا جا چکا ہے۔ 2005 وچّ، اسنوں آئی.سی. منڈ انعام۔ بھاشا وبھاگ، پنجاب نے 2020 وچّ اوہناں نوں سنمانت کیتا۔

رضا نعیم اکہ پاکستانی سماج وگمانی، پستک آلچک اتے لاہور وچ ستھت اکہ پرسکار جیتو انووادک اتے ناٹکی پاٹھک ہے۔ اوہ ورتمان وچ لاہور وچ پرگتیشیل لیکھک سنگھ دے پردھان بن۔ اس نال razanaeem@hotmail.com اتے سمپرک کیتا جا سکدا ہے

راجنیتک وشے دے طور 'تے کورٹیسن: کرشن چندر دا دوبارہ پڑھنا
نہرو اتے جناح نوں اک درباری دا پتر' 75 سال 'تے"

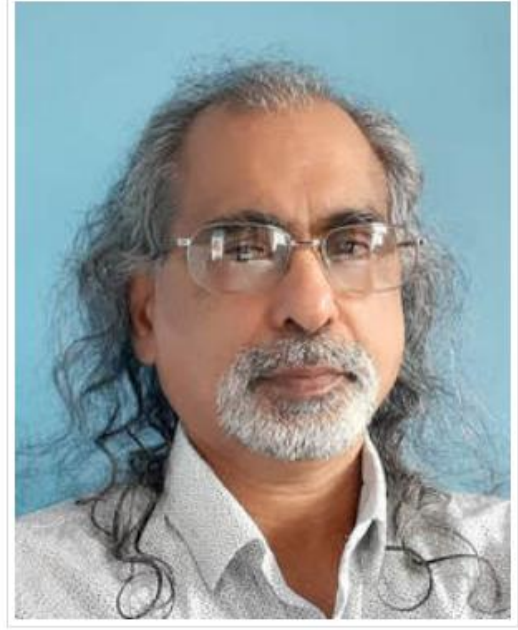
رضا نعیم

کرشن چندر، کہانی کار

مینوں امید ہے کہ اس موقعے توں پہلاں تہانوں کدے وی کسے ویشیا دی چٹھی نہیں ملی ' ہوویگی۔ میں ایہہ وی امید کردا ہاں کہ تسیں کدے وی میرے اتے میری قسم دیاں ہور عورتاں 'تے نظر نہیں رکھی ہوویگی۔ میں ایہہ وی جاندا ہاں کہ میرا اک پتر لکھنا تہاڈے لئی منع ہے اتے اوہ وی اجیہی کھلی چٹھی۔ پر کی کریئے؟ حالات اجیہے بن اتے ایہناں دوہاں کڑیاں دیاں منگاں انیاں بن کہ میں ایہہ چٹھی لکھن وچ مدد نہیں کر سکیا۔ اصل وچ ایہہ چٹھی میں نہیں لکھ رہا، سگوں بیلا اتے بٹول نے مینوں ایہہ چٹھی لکھن لئی کیہا ہے، اس لئی کریا کرکے مینوں معاف کر دیو۔ اک ڈگی ہوئی عورت تہانوں اپنی دلیری نال اک پتر لکھ رہی ہے، اس لئی میں طے دلوں معافی چاہندا ہاں۔ جے میری چٹھی دا کوئی واک تہاڈے لئی دکھد ہے، تان کریا کرکے اس نوں میری بے بسی سمجھو۔

اس طرحاں اگھے اردو لیکھک کرشن چندر دی تیجی کہانی، پنڈت جواہر لال نہرو اتے قاعدے۔ اے۔ آرم جناح نوں سنبودھت اکے درباری پتر، سرلیکھ توں شروع بندی ہے۔ ایہہ 1948 دی ونڈ لگھو۔ کہانیاں دے سنگریہہ، ہم ویہشی ہیں (اسیں ظالم ہاں) وچ بہت انگولیا اتے بہت زیادہ بدنام کیتا گیا ہے۔ میرے خیال وچ، ایہہ 'پشاور ایکسپریس' دی زیادہ وار۔ وار سنگریہہ اتے چرچہ کیتی جان والی کہانی دی بجائے، والینم وچ سبھ توں پرہاوشالی کہانی ہے۔ اس دا پہلا آکرشن کہانی دے بہت ہی سادھارن سرلیکھ وچ ہے، دوسرا اسمان شکتی دی دھارنا ہے جدوں اکے 'دربار' ونڈے ہوئے بھارت دے دو اگھے راشٹروادی نیتاواں نوں سمبودھن کرن دی ہمت کردا ہے، وشال بھارتی اپ مہاندیپ دے دو نیتا، انشک طور 'تے ذمہ وار بن۔ خون۔ خرابہ اتے دکھانت لئی جو اس دے بعد وچ واپریا۔ حالانکہ، ستا دی کوئی وی اسمانتا جلدی ہی غائب ہو جاندی ہے جدوں دوویں سیاستدانان نوں سنبودھت خوشحال گلاں جلدی ہی دکھ اتے کچے غصے نوں راہ دندیاں ہن۔ اس پرستاونو نوں پڑھدیاں پاٹھک نوں ایہہ وشواس کرن لئی معاف کیتا جا سکدا ہے کہ ونڈ دے سنگریہہ وچ اکے ویسوا دے دکھانت نوں کلیت کرن والی کہانی شاید اپنے آپ نوں صرف اس تک سیمت کر دیوگی، پر چندر نے دو کڑیاں - ہندو اتے مسلمان - دی دردشا لئی ویسوا دی بینتی نوں نپنتا نال تیار کیتا ہے۔ راولپنڈی اتے جالندھر کرم وار جیہناں دی قسمت جناح اتے نہرو دیاں کاروائیاں 'تے نربہر کریگی۔ اردو گلپ وچ ویسوا اپنے اتے ویشواگمنی دے وشے نوں لیکھک دا کالینک وبار ہور وی کمال دا بن جاندا ہے جدوں کہ مرزا رسوا نے قاضی عبدل گپہار دی لیلی کے کھتوت رابیں اپنی مشہور عمراؤ جان ادا دی رچنا کیتی سی۔ منٹو دیاں وکھوکھ کہانیاں دوارا کلا روپ؛ چندر اتھے اپنی نائکہ نوں راجنیتک ایجنسی والے ویکتی وجوں درسا کے اس مکھ دھارا توں ہٹ جاندا ہے۔ ایہہ کہانی پاکستان اتے بھارت دوواں وچ عورتاں دی سمکالی دردشا بارے وی اکے درشتانت ہے۔ ایہہ انجان ویشکا آسانی نال سنگریہہ وچ سبھ توں شکتی شالی عورت پاتر ہے۔ کرشن چندر دے اپروکت کھنڈ دے پرکاشن دی 75 ویں ورھے گنڈھ دے موقعے 'تے، دلیل نال اسدی سبھ توں شکتی شالی لگھو۔ کہانی دا انگریزی وچ مول انوواد پیش کیتا جا رہا ہے۔

کنول دھالیوال،

کنول دھالیوال اکے وشو-پرسدھ چترکار، مورتیکار، میٹل کارور لیکھک اتے انوادک ہے۔
اسنے یورپ دیاں وکھ-وکھ گیلریاں وچ کئی پردرشنیاں لگائیاں بن۔ پنجاب دے اکے ملوئی پنڈ وچ پیدا
ہویا، اوہ لنڈن وچ شفٹ ہو گیا۔ اسدی سبھ توں مشہور لڑی روٹس 'تے واپس ہے۔

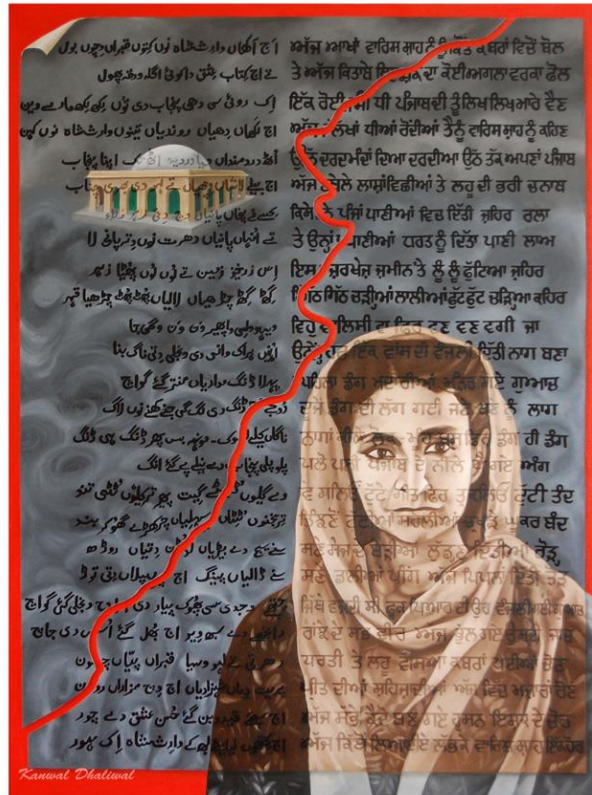
بٹوارے دے بہادر نائک: رنگ وچ چترن
کنول دھالیوال،

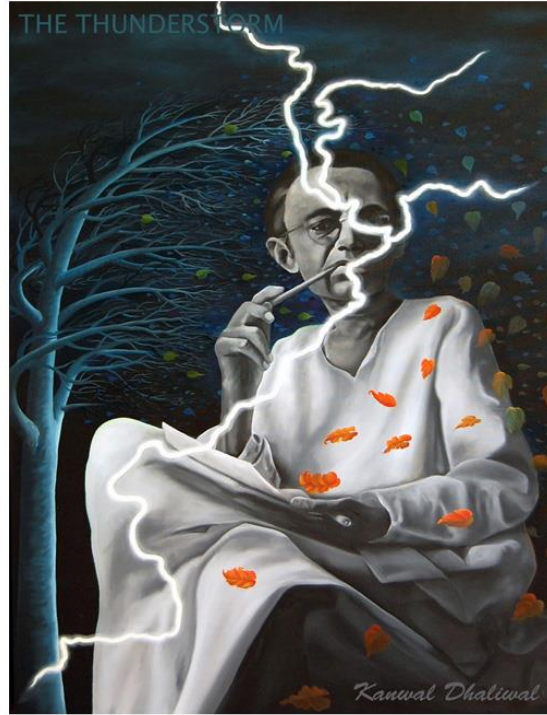
THE PREY-III
Acrylic on Paper, 20X30 inches- 2017. Kanwal Dhaliwal

THE SEPARATION
Acrylic & Cryon on Paper, 20X30 inches - 2017 Kanwal Dhaliwal

THE POEM
Portrait of Amrita Preetam, Oil on Canvas, 36X48 inches. 2009. ©Kanwal Dhaliwal

THE THUNDERSTORM
Portrait of Saadat Hasan Manto, Oil on Canvas, 36X48 inches, KANWAL DHALIIVAL-2008

THE VICTIM, Portrait of Gaihal Singh Chhajjalwadi, Oil on Canvas, 36x48 inches-2008

THE CELL
Portrait of Gulab Kaur, Oil on Canvas, 36 X 48 inches, Kanwal Dhaliwal - 2012 ce

نسیمی زابد
بھارت اتے پاکستان سموہ دے سرگرم ممبر

ونڈ دے دکھ

نسیما زاہد

گھر ہجرت نہیں کر سکتے نہیں تاں اوہناں نوں اپنے وسنیکاں دی بھال وچ باہر جانا چاہیدا
ہے۔ قافلے راہ وچ پیراں دے نشان چھٹنگے۔ کاش درد مہک وانگ پرواس کر جاوے۔ جدوں کہ
مکھیاں گھراں نوں پیار کردیاں ہن، اوہناں نوں بناؤندیاں ہن، اوہناں نوں سجاؤندیاں ہن، اوہناں نوں
صاف کردیاں ہن، اوہناں دی رکھیا کردیاں ہن، اوہناں نوں دلوں اتے روح نال پیار کردیاں ہن۔ کجھ
سمیں بعد، ماکن (گھر) وی نواسیاں نوں پیار کرن لگ پیندا ہے اتے جے کوئی چھٹ جاندے ہے، تاں اسدا
مکن (گھر) اوہناں دی یاد وچ روندے ہے۔ اسیں اوہناں دی آواز نہیں سن سکتے پر محسوس کردے ہاں۔
کئی وار دروازے اتے کندھاں مرن لگ جاندیاں ہن۔

چیرمین دے ڈیسک توں پتر

سنیل بھائیادوارا پی. ایچ. ڈی

1947 دی ونڈ توں پہلاں پنجابی بھاشا سنیکت پنجاب دی مات بھاشا سی اتے ستھانک اپ-بھاشاواں دے تھوڑھے جہے بھنتاواں دے نال اکّ وکھری وشیشتا ہے۔ ساریاکی، پتھوڑی، ملوئی، دوابئی اتے ماجھی والے ملتان نوں پنجابی دی اکّ شاکھا منیا جاندا ہے۔ سندھی کسے سمیں پنجابی بھاشا دا حصہ سی پر اس دے بولن والیاں اتے لیکھکاں نے اپنی بھاشا نوں پرپھلت کرن وچّ اپنا یوگدان پایا کہ اس نے بولی-بولی پنجابی وچّ اکّ وکھرا ستھان بنا لیا اتے اکّ وکھری بھاشا وجوں پرگٹ ہندا ہے۔ پنجابی اتے سندھی دے پرگٹاؤے دا سانجھا سبھیچار ہے۔ سندھی شاسکاں دی سرپرستی کارن سندھی بھاشا نے ترقی کیتی۔ ایہہ اکّ اتھاسک تھہ ہے کہ وکھ-وکھ سمیاں وچّ بہت سارے سندھی شاسکاں نے سندھی دی سرپرستی کیتی اتے اسنوں ساریاں پنجابی اپبھاشاواں وچّ وشیش بنایا۔ بھاشا دے اس وکھرے گن نوں باقی پنجاب دے لوکاں وچّ سندھ کھیتر وجوں گھوشت کیتا گیا سی۔ پنجابی نے سندھو سبھیتا دا کھنڈن کیتا ہے پر سندھی اس دا حصہ بن کے مان محسوس کردے بن۔ سندھو سبھیتاواں نال پنجابی دے وچھوڑے دے اکّ حصے وچّ ایہہ مورکھتا ہے۔ پنجابی نوں وکھ-وکھ دھرمان دے وکھو-وکھرے چرتراں دے انویائیاں دے سموہاں دوارا ونڈیا گیا اتے اس نے اوہناں دے دھرم دے انوسار مول سبھیچار نوں بدل دتا۔ ایہہ اوہ بندو سی جدوں پنجابی نے سندھو سبھیتا دے دھرم دے پیروکار دی کوئی نشانی دے الٹ غلط دشا چنی سی۔ ایہہ پنجابی دے پتن دی شروعات سی۔ 1947 وچّ پنجاب دی ونڈ نے سمجے طور 'تے پنجابی نوں کمزور کر دتا اتے اوہناں دے سبھیچارک، سماجک اتے راجنیتک پرگتیشیل وچاراں نوں گوا دتا۔ اجوکے سمیں وچّ پنجابی 'گوانچی پنڈ' (آسرے دی بھال وچّ گواچی گنو) بناں والی وارث (مالک توں بناں اتے کوئی وراثت) توں بناں جی رہے بن۔

پنجاب دے شاسکاں نے پنجابی نوں آگے ودھایا کیونکہ ایہہ بہتر پرشاسن لئی بہو گنتی آبادی وچّ عام آدمی دی پرگٹاؤے دی بھاشا سی۔ مینوں مہاراجہ رنجیت سنگھ دے راج توں پہلاں دی لپی بارے یقین

نہیں ہے پر اسنے پنجابی بھاشا نوں آگے ودھایا جس وچ عربی لپیاں سن اتے شاہ مکھی (راجے دی بھاشا) کیہا جاندا سی۔ اس سمیں پرمکھ سکھ دھارمک ویکتیاں نے مہاراجہ رنجیت سنگھ اتے گورمکھی نوں سرکاری بھاشا وجوں اپناؤن لئی بینتی کیتی اتے دباء پایا پر اوہ جاندے سن کہ عربی لپی والی پنجابی بھاشا ہے اتے گورمکھی نوں کسے وی طرحاں دی گڑبڑی لوکاں دی مانسکتا وچ بپھڑا-دپھڑی پیدا کریگی۔ دھارمک لوک سیانے اتے سچیت سن کہ لوک بھاشا نوں اپناؤندے بن جیکر پیرنا جڑی ہووے۔ اوہ وکھو-وکھ دھرماں دے وگڑ رہے سماجک تانے-بانے توں جانو سی جو پنجابی نوں اوہناں دیاں لپیاں وچ پرپھلت کر رہا ہے۔ شاسکاں نے شاسن وچ عورتاں دی سرگرم بھاگی داری٪ لئی شاہ مکھی پنجابی 'پکی روٹی' لئی جنٹا نوں جاگروک کرن لئی اک ویشیش کتابچہ تیار کیتا۔ دوپہر دے کھانے توں بعد عورتاں گھر دا کم ختم کرن توں بعد آرام کر رہیاں سن، ادھیکاریاں نے دورہ کیتا اتے رات دے کھانے دے کم دی تیاری دے وچکار سکھن لئی اپنے خالی سمیں دی ورتوں کرن لئی مفت کتابچے ونڈے۔ اس سادھارن وچار نے اس سمیں پنجاب نوں لگبھگ 99% ساکھر بنا دتا سی۔

ایہہ حیرانی دی گل ہے کہ پاکستان دے پنجاب دی ونڈ توں بعد، مردمشماری درساؤندی ہے کہ پاکستان دی کل آبادی وچوں 57.01% دے آس-پاس سبھ توں ودھ آبادی پنجابی بولدی سی۔ پاکستان دی 2017 دی مردمشماری نے اس انکڑے نوں حیران کر دتا جو گھٹ کے 37% اتے آ گیا ہے۔ دنیاں دے کونے-کونے وچ وسدے پنجابیاں لئی ایہہ اک گمبھیر معاملہ ہے۔

بھارت پنجاب وچ، سرکار نے پنجابی بھاشا نوں اتشابت کیتا پر گورمکھی لپی (گورو دے مونہہ دی بھاشا) نوں اپنایا۔ بھارتی پنجابی نال تراسدی ایہہ ہے کہ مردمشماری دے سمیں ہندواں نے دیوناگری لپیاں نال اپنی ماں بولی پنجابی نوں نہیں سگوں ہندی نوں درساؤن نوں ترجیح دتی۔ ایہہ ہندواں نے پنجابی بھاشا نوں پرپھلت کرن لئی کیتی غلطی سی اتے سکھاں لئی گورمکھی، مسلماناں لئی عربی لپی شاہ مکھی اتے دیوناگری لپی نال پنجابی ہندواں نال جڑی ہوئی غلط دھارنا سی۔ پنجابی بولن والیاں دی اس مانسکتا نے پرپھلت بھاشا وچ اک نوین سمسیا کھڑی کر دتی۔

اجو کے حالات انے ماڑے بن کہ پنجابی دیاں وکھو-وکھ لپیاں وچلے ویکتیاں دا سابت سبھیچار اتے وچار پرکریاواں پنجابی دے بور خطیاں نوں انجان روپ دے رہیاں بن۔ اوہ بور لپیاں وچ نپن نہیں بن۔ ایہہ دوجے پنجابی سبھیچاراں دوارا اک انجان پرپھلت یوگدان وچ سماپت ہویا۔ اسیں بور پنجابی سبھیچاراں دی امیری بارے بنیرے وچ رہ رہے ہاں۔ موکھک اکو اک عام پھیکٹر ہے جو لوک پنجابی وچ اک دوجے

نوں سمجھدے بن۔ میرا سجھاء ہے کہ اکّ دوجے نوں سمجھن لئی سانوں وکھو وکھ سکریٹ لیکھکھان دے پنجابی وچّ ودھیرے سنواد نوں اتشابت کرنا چاہیدا ہے۔ پاکستانی پنجابی اسلام دے پیروکار بن اسلئی اوہناں دے اتیت دے پیرو باہرلے بن جو کدے وی پنجاب لئی نہیں بلکہ عرباں لئی لڑے بن۔ اوہ مندے بن کہ اوہناں دا اتہاس اسلام نال شروع ہندا ہے اتے اس توں پہلاں، اوہناں دا سبھیچار اوہناں لئی انجان سی۔ ہندو اپنے پوروجاں دوارا پائے گئے پرانے سابت کارن سبھ وچّ اتما دیاں بھاونواں نال ہنیرے وچّ رہے بن۔ سکھ زیادہ تر سکھ دھرم اتے اس دے مارشل نسل دے چرتہر تکّ سیمت بن۔ سکھاں دیاں بنیادی قدران-قیمتاں سارے پنجابی بولن والے بھائیچاریاں وچّ بہتر اتے ودھیا منکھی سمگری بن۔ اوہناں دا دھرم دا مول سدھانت کسے نال وی ہوئی ہے انسانی ورودھ لڑنا ہے۔ اس دا افسوس ہے اپنے بھائیچاریاں نال نہیں سگوں ہور دھرمان دے پیروکاراں لئی انیاں نال لڑن لئی اوہناں دیاں قربانیاں نوں بیان کردے بن کہ مسلماناں اتے ہندواں دوارا اوہناں دی قدر نہیں کیتی گئی اتے اوہناں نے وکھو وکھ سمیں 'تے نسل کشی کیتی۔ ونڈ ویلے پاکستان نے اوہناں دیاں قربانیاں دی قدر کیوں نہیں کیتی؟ سیالکوٹ دے ہندو دتّ پریوار نے حسین دے حق وچّ کربلا یدھ لڑیا سی اتے اس دے ستّ پتراں دی بلی دتی گئی سی پر ونڈ دے سمیں مسلماناں دوارا اوہناں نال بدسلوکی کیتی گئی سی اتے دیش توں باہر ستّ دتا گیا سی۔ کی کدے کسے پاکستانی پنجابی نے ونڈ توں پہلاں پنجاب وچّ رہندے حسنی براہمن بارے سنیا ہے؟

گورمکھی لپیاں والا سکھ اتہاس بابا نانک دوارا سکھ دھرم دی نینھ رکھن تکّ ہی سیمت ہے اتے اوہ اس توں خوش بن۔ اوہ چپ-چپیتے بہو گنتی شاسکاں دے حملے بیٹھ بن اتے 1947 توں پہلاں پنجابی بھاشا کی سی، اپنا چرتہر گوا چکی ہے اتے بہو گنتی شاسکاں دی شبداولی وچوں بہتے شبد ادھار لئے گئے بن۔ ہندواں دی سبھ توں وڈی غلطی ایہہ ہے کہ ونڈ توں پہلاں سنیکت پنجاب وچّ رہندیاں کوئی دھارمک مسئلہ نہیں سی اتے بہو گنتی ہندو مندر دے نال-نال گردوارے وی جاندے سن پر کوئی وی مسجد وچّ نماز لئی جان بارے نہیں سوچ رہا سی۔ ہندواں اتے سکھاں دا مسلم گھراں تکّ سیمت پھیری سی جو کہ موت دے دکھانت وچّ ہے۔ ایہہ پنجابی سبھیچار ہے کہ بناں کسے دشمنی دے 'کس گل دا ویر بندہ تیری گیا' کہہ کے شردھانجلی لئی گھر جاؤ۔ (اوہ ویکتی مر گیا ہے اتے دشمنی چکن دا کوئی مطلب نہیں ہے)۔ ہندو بعد وچّ سبھ توں اتہم ہون دا شکار ہوئے جس دے نتیجے وچوں دوجیاں نوں نیواں سمجھیا گیا۔ ایہہ مانسکتا ورتمان سمیں تکّ جاری ہے۔

اتہاسک طور 'تے پنجاب دنیا دے ہور حصیاں وچّ رہن والے بھائیچاریاں لئی خاص طور 'تے مدھ بھارت، گنگا یمنان دیاں دے وچکار گنگا کھیتہر وچّ رہن والے لوکاں لئی اکّ کھچّ دا کیندر سی۔ حملہ آوراں دا

ادیش حملہ کرنا اتے دولت لٹنا سی پر گنگا کھیتر دے لوک پنجاب دی اس دھرتی 'تے قبضہ کرن لئی لمبے سمیں توں نظر رکھے ہوئے سن۔ لارڈ میکالے نے گنگا کھیتر دی اکے عورت دے چرتہ دا ورنن کیتا اتے ایہہ 150 سال توں ودھ پرانی بے پر کدے وی کسے نے اس نوں چنوتی نہیں دتی۔

دھوکھا دھڑی، دھوکھا دھڑی اتے جھوٹے بولنا گینگٹک عورتاں دے تن ہتھیار بن۔

ایہہ خطے دے لوک غریب بن پر دوجیاں دی دولت لٹن دیاں گھناؤنیاں یوجناواں وچ ماسٹر بن۔ پنجاب دے امیر لوک تکنالوجی اتے گیان وچ انت سن اتے ایہہ سندھو سبھیتا دے سمیں توں دکھائی دندا بے جدوں خوش حالی اپنے سکھر 'تے سی اتے دوجیاں دی دیکھ بھال اتے سنویدنشیلتا نال اپنی زندگی دا انند لے رہی سی۔ اوہ ہائیپرمرسکلنٹی اتے شوٹن دا شکار نہیں سن۔ اوہناں دے چرتہ گناں وچ ہمالورتا دی انہوند سی۔ اوہ لنگک پکھپاتی نہیں سن، دھرم دی انہوند دی نشانی اتے سرکار دی کوئی نشانی نہیں سی جس کول سزا جاں انعام جاں رعایت دا اعلان کرن دی شکتی سی جو کسے لئی وی اسویکار نیوگ سی۔ کوئی تشیکرن والا سماج نہیں۔ جے تسیں بنرمند اتے پرتبہاشالی ہو تاں تہاڈا کم بہت زیادہ بولیگا اتے بدلے وچ، دوسرے تہاڈے جیون نوں آرامدائک بناؤن لئی تہاڈے نال وپار کرن گے۔ ایہہ سماج دی نینھ سی اتے بعد وچ پنجاب وچ جگیرو سماج دی نینھ رکھن وچ مدد کیتی۔ پرتبہا دا ستکار کرنا اتے سوجھواناں دی گل سبھیچار دا حصہ سی، دوسریاں نوں بے لوڑا تنگ کرنا پنجابی دا کردار نہیں سی۔ پنجابی سبھیچار وچ ہمالورتا اجے وی غائب ہے۔

اکے دن کسے نے پچھیا کہ سندھ دے لوک شانتی نال کوں ربندے سن۔ میرا جواب سی کہ جیکر کوئی اجیہا پایا جو نیتک طور 'تے صحیح نہیں ہے تاں غلط کرن والیاں نوں چیتاؤنی دے کے اس دیاں قدراں قیمتاں دا مارگدرشن کردا ہے۔ لوک اجیہے چرتہ نوں نظر انداز کر کے اتے اجیہے چرتہ نوں نظر انداز کر کے جو کہ موجودہ سمیں جاں بھوکھ وچ دوجیاں نوں پریشان کر سکدے بن، ایہہ محسوس کردے بن کہ کجھ پیشیاں دا اکے اندرونی گن ہے، نوں ٹھیک کردے بن۔

اس دا اگلا سوال سی کہ تہاڈے جواب دا آدھار کی ہے۔

میں کیہا کہ پنجابی دے محاورے اتے کہاوتاں دا دھیان رکھو جتھے اوہ دوجیاں نوں سکھنت کرن دا بنر پیدا کردے بن۔ اس غلط نوں نظر انداز کرو کیونکہ اوہناں دی شخصیت دا وکاس اوہناں دے پیشیور چرتہ کارن ہویا ہے۔ دوسرا پکھ اوہناں نوں چیتاؤنی دے کے سکھنت کردا ہے جیکر اوہ بھوکھ وچ اجیہا کردے ربندے بن۔ اوہناں دے کتھن وچ کوئی سخت سزا نہیں ہے پر سکھیا دین دا تے اتے سدھار دی

گنجائش برقرار سی۔ سوسائٹی فاؤنڈیشن پریوار جاں ویکتی گت پدھر 'تے نوینتا اتے ترقی' اتے کیندرت سی اتے بھوجن اتے آسرا دے کے آؤن والے کسے وی ویکتی دی مدد کرن لئی چیرٹی۔ نوینتا دی مڈھلی لوڑ سماجک ذمہ واری سی اتے نوینتاکاری کدے وی سماج وچ چھڑے ہوئے محسوس نہیں کردے اتے جیون دیاں بنیادی لوڑاں لئی سنگھرش کرن دی لوڑ نہیں پیندی۔

مدھ بھارت توں باہر رہ رہے اکشل اتے چلاک لوکاں نے غریب، دھارمک وکھریویاں دا شکار ہو کے اپنا پرویش کیتا۔ اوہناں نے دوجے دھرماں دے پیروکاراں نوں اجاڑن دا اجیہا کھیڈ پلین رچیا اتے 1947 دی ونڈ ویلے ایہناں دی تھان ایہناں لوکاں نے لے لئی۔ ایہناں نے پنجابی دے ادارتا اتے دوجیاں دی مدد کرن دے مول سبھیچار نوں نیچتا نال رلا کے تباہ کر دتا۔ اوہ ونڈ ویلے پکے طور 'تے پنجاب وچ آ کے وس گئے اتے اجاڑے ہوئے بھائیچارے دوارا چھڑی گئی دولت دا آند مانیا۔ اوہ مطلبی بن، سموہک ترقی وچ حصہ لین لئی تیار نہیں بن پر سماجک شاسن دوارا بنائی گئی دولت نوں انوچت طریقیاں نال کھوبن وچ ودھیرے دلچسپی رکھدے بن۔ پنجاب وچ شرم دی گل سی جے کوئی ویچدا اوہناں لئی ڈیری اتپاد جو اوہناں نوں برداشت نہیں کر سکدے سن۔ مشرت سبھیچار وچ، لوکاں نے اک نواں سبھیچار شروع کیتا جتھے سبھ کجھ وکری لئی ہے، دان اتے سماجک ذمہ واری لئی کجھ نہیں۔

اوہ لوکاں دا اکے ہور سموہ سی جو کدے وی سیٹل نہیں ہویا پر اپنی سریرک شکتی اتے طاقت نال کھیتر نوں قابو کرنا چاہندا سی۔ اوہناں نے حملہ آوراں نوں حملہ آور قرار دتا اتے اوہناں دی دولت لٹ لئی۔ اوہ کسے وی طریقے نال دوجیاں دی دولت لٹن دے فلسفے نال سن۔ پنجاب پہلاں وی اجیہے لوکاں دا شکار سی اتے اجوکے سمیں وچ وی ایہہ جاری ہے۔ مغل مدھ ایشیا توں آئے، انگریز اتے ہور راج لئی آئے اتے اجوکے سمیں وچ پچھمی لوک اسدھے طور 'تے اس کھیتر دے بھوگول اتے دولت نوں کنٹرول کر رہے بن۔ پنجاب دے لوک چلاک لوکاں دے قبضے بیٹھ بن جو اپنے فائدے لئی قدرت دوارا لٹے جاندے بن۔

کئی سماج سدھارکاں نے اجیہے نیماں ورودھ آواز اٹھائی اتے اوہناں دی اسہمتی والی آواز نوں باغی قرار دتا گیا۔ اس دا نتیجہ دھارمک فلسفے دی جنم بھومی وچ بدل گیا۔ حالانکہ ایہہ کسے وی دھرم دے ادھین رہن والے سندھو دے پرانے فلسفے دا پوری طرحاں ورودھی سی۔ لگبھگ سارا سابت پنجاب توں پیدا ہویا ہے جوویں کہ وید ویاس نے وید، مہامبھارت، گیتا، سنسکرت اتے رامائن دی رچنا کیتی۔ گیان دی پہلی یونیورسٹی تکشلا اس کھیتر وچ ستھاپت کیتی گئی۔ اکے سدھانتا ہے کہ جین دھرم دی شروعات

پنجاب (موجودہ سیالکوٹ) توں ہوئی سی۔ ننکانہ صاحب دے جنم ستھان دے نیڑے توں سکھ دھرم بریٹیش راج توں پہلاں گجراں والہ دا حصہ سی۔ ایہہ فلسفہ پرچلت دھرم دے ماڑے تے دے ورودھ منکھتا دے اتھان توں پیدا ہویا سی۔ جہڑے پنجابی سندھو سبھیتا وچ دھرم توں بناں رہ رہے سن، اوہناں نوں دھارمک پچھان لئی کسے نہ کسے دھرم نال رہن لئی مجبور کیتا گیا اتے ایہہ پیروکاراں دے مناں وچ انے ڈونگھے روپ وچ پرویش اتے اکریا گیا جس دا نتیجہ 1947 وچ پنجاب دی ونڈ دا شکار ہویا۔ کیندری بھارت دی راجنیتی اتے کیندری بھارت توں پنجاب دے مول نواسیاں دی تھان لین وچ سفل رہا۔ اوہ دھرم دے ناں 'تے پرواس کرن لئی مجبور ہوئے اتے اپنے پرکھیاں دی صدیاں توں جمان کیتی ہوئی دولت نوں اپنے جدی تھواں 'تے چھڈ گئے۔ پنجابی بی اکا اجیہا بھائی چارا بے جس نے دنیاں لئی اکا مثال قائم کیتی کہ سندھو سبھیتا وچ شانتی اتے خوش حالی نال رہن لئی دھرم دی لوڑ نہیں۔ دوجے پاسے 1947 دی ونڈ ویلے عورتاں دے قتل، لٹ-کھسٹ اتے بچیاں دے بلاتکار دی سبھ توں بھیڑی مثال قائم کیتی کہ اسیں اپنے-اپنے دھرم دی راکھی لئی منکھی اتھاس وچ انے نیویں جا سکدے ہاں کہ اس دی کلپنا توں وی پرے ہوویگی۔

پنجابی دی دولت نوں بڑپن دے موقعے دی تاک وچ رہن والیاں نے 1947 وچ پنجاب دی ونڈ اتے پنجاب وچ وسن لئی کیتے دھرم دے ناں 'تے صفائی کرن دی کاروائی دا نقلی موقع بنایا۔ اوہ پنجاب دے مول نواسیاں نوں اجاڑن وچ سفل ہو گئے اتے اوہناں دی تھان مدھ بھارت دے لوکاں نے لے لئی۔ اوہ امیر بن گئے پر اپنے سبھیچار نوں اتم بنا کے مول پنجابی جیون شیلی نوں تباہ کر دتا۔ اجوکے سمیں دے پنجابی کول پنجابی بھاشا نہیں بے جس کارن اوہناں نوں ایہہ احساس ہویا کہ ایہہ ان پڑھاں دی بھاشا بے اتے نہ ہی سبھیچار کیونکہ لوک سبھیچار نال رہن کرکے اوہناں لوکاں نال رہنا شروع کر دیندے ہن جو اوہناں نوں الجھن والی شخصیت بنا دیندے ہن۔

پنجابی دی بہو گنتی اردو دے پرہاو بیٹھ آ گئی اتے وارث شاہ، بلے شاہ، بابا فرید، اتے ہور بہت سارے پرانے ساہت نوں بھل گئی۔

اک دن اک پنجابی مشہور ویکتی جو شانتی نیکاتن وچ انگریزی دا ادھیاپک سی انگریزی وچ اک کتاب لکھی اتے نوبل پرسکار جیتو رہندر ناتھ ٹیگور نوں بھیٹ کیتی۔ اس نے اپنیاں بتھلکھتاں دیکھ کے سوال کیتا، 'تسین انگریزی وچ کیوں لکھیا؟' لیکھک بلراج ساہنی نے دسیا کہ پنجابی اجیہی بھاشا نہیں بے جس وچ صحیح پرگٹاوے لئی شبد ہون۔ ٹیگور اندر گئے اتے اوہناں نوں پوتر گرنٹھ گورو گرنٹھ

صاحب بھیت کیتا اتے پچھیا کہ کی اس پوتر گرنٹھ دے لیکھک پنجابی وچ شبدان دی گھاٹ دی شکایت کر سکدے ہن اتے نہیں کر سکدے ہن؟ تسیں کیوں نہیں؟

اس نال اس دی سوچن دی پرکریا بدل گئی اتے اس نے پنجابی لکھنا شروع کر دتا

پنجابی بھاشا وچ عربی لپی دی ورتوں سبھ توں پہلاں بابا فرید دوارا کیتی گئی سی جو اصل وچ افغانستان دے سن پر پنجاب کھیتر وچ آ کے وسے سن۔ اسدا فلسفہ اجیہا سی کہ لوک اسدی لکھت دوارا آکرشت ہوئے اتے اوہ کی کہہ رہے سن ایہہ سمجھن لئی عربی لپیاں سکھنیاں شروع کر دتیاں۔ ایہہ اسدا فلسفہ سی جس نے پنجابی لکھن لئی عربی لپی دی ویاپک ورتوں دا کارن ثابت کیتا۔ بعد وچ مغلان دے شاسن نے شاہ مکھی نوں سرکاری بھاشا بنا دتا۔ عربی لپیاں شاسکان دے پر بھاو ادھین ستھاپت ہوئیاں اتے صوفی سنتاں دیاں لکھتاں اتے عربی لپیاں پنجاب دی بھاشا دا پرگٹاوا بن گئیاں۔

پنجاب اوہ کھیتر ہے جس نے سنسکرت دی شروعات کیتی سی اتے ایہہ اوہناں لوکاں تک سمیت سی جو پرانے گیان وچ دلچسپی رکھدے سن اتے زیادتہ پنجابی ہندو دے پیروکار سن جو مورتی دی پوجا اتے وشواس کردے سن۔

1947 دے نیڑے-تیڑے پنجاب دے ہندواں اتے مسلماناں وچ ایہہ عام گل بات سی کہ ہندو ٹھیک ہن پر اوہناں نوں مورتی پوجا نہیں کرنی چاہیدی جو اسلام دے ورودھ ہے۔ اوہ ایہہ کہہ کے جواب دندا ہے کہ تسیں ساڈے لئی ماڑی بھاونہ رکھدے ہو پر تہاڈے بھائیچارے کسے سنت دی سمادھ نوں ستکار دیندے ہن، ایہہ کوئی مورتی نہیں ہے۔ پوجا، بھگتی۔ ایہہ صدیاں پرانی ریت ہے اتے کسے وی دھرم دی پرواہ کیتے بناں اس کھیتر دے منان وچ ڈونگھانی نال اگری ہوئی ہے۔ دوسرا پکھ اوہناں سکھان لئی چنگیاں بھاونواں نہیں درساوندا جو تہاڈے وانگ اک نراکار رب نوں مندے ہن اتے اک پوتر گرنٹھ گورو گرنٹھ صاحب رکھدے ہن، اوہناں دے قربانی دے اتہاس اتے اپنی رکھیا لئی دوجیاں نال لڑن دے باو جود تسیں اوہناں نوں باہر کڈھ دتا ہے۔ تسیں دوہرے کردار والے لوک دھرم نوں مندے ہو اتے دوجیاں دی جائیداد ہڑپن دا اندرونی ارادہ رکھدے ہو، اصل سمسیا ہے۔ جدوں تسیں دھرم دے نال بھاشا دیاں لپیاں دی مالکی قائم کر لئی، جنتک تھاون 'تے پانی نوں ہندو پانی اتے مسلماناں دا پانی قرار دتا گیا تاں کوئی تہاڈے نال کوئی رہندا ہے؟ پہلے قبیلے دے دھرم نوں چھڈ کے دوجے دے نویں دھرمان نوں اپناؤن دی تیبر نفرت سی۔

پنجابی پریوار وکھو وکھ دھرماں وچّ وشواس رکھدے سن پر اس دا اوہناں دے سماجک جیون 'تے کوئی اثر نہیں پیا۔ وارث شاہ دے سابت وچّ ایہہ جھلکدا سی جدوں اسلام پنجاب وچّ جڑھاں پٹن دی کوشش کر رہا سی جتھے ہیر رانجھے دے ناک نے مسلمان ہون کرکے جوگی سبھیاچار نوں اپنا لیا سی۔ ایہہ پرمپرا سکھ دھرم دے سمیں اگے چلی گئی جتھے اکا پتر سکھ سی پر باقی سکھ دھرم وچّ وشواسی سن پر وکھو وکھ چنھاں نوں اپنا کے مول ضروری گناں نوں نہیں اپناؤندے سن۔

دوسریاں دے کٹھور ککرماں نوں انوکول بناؤن دا ایہہ گن اوہناں دی روزانہ گل بات وچّ جھلکدا ہے۔ پنجاب دی ونڈ منکھتا دے اتہاس دی سبھ توں وڈی تراسدی سی پر اوہناں نے اس نوں ربی شکتی دی اچھا کہہ کے اس دے پرہاواں نوں پتلا کرن دی کوشش کیتی۔

عام لوک ایہہ کہہ کے تسلی دیندے بن کہ ساڈے سنت نے صدیاں پہلاں ونڈ دی بھوکھبانی کیتی سی اتے ایہہ اوہناں دی دور اندیشی سی جو اوہناں دے سابت وچّ لکھی گئی سی۔

جیندا بند پنجاب دی ونڈ ہوسی،

سبھکجھ قصور دا جسی

آون باندھیلد نوں دھار پوسی

روب رکھ جانڈلیئی نوں جسی

سندھنی دا پتر راج کرسی

(وارث شاہ)

بناں جرم توئین ماریا جسی

عام لوکاں دا سادھارن منووگیان ایہہ ہے کہ اسیں اجیہے پریشان حالاتان وچّ کی کر سکدے ہاں؟ ساڈے ہتاں دی راکھی کرنا ساڈے نیتاواں دی ذمہ واری ہے۔ جویں کہ نیتا اسپہل رہے، اوہ مندے سن کہ ایہہ دیوی شکتی دی اچھا سی اتے ونڈ دے دکھانت نوں پورا کرن دی قسمت بارے بہت پہلاں لکھیا گیا سی۔ اسیں صرف اس دے ہتھ وچّ مہرے ہاں۔

اس دے سادھن معمولی ہن اتے بچاء لئی اسدی لوڑاں سمیت بن۔ اکّ وار جدوں ایہہ ونڈ وچّ گواچ جاندا ہے تاں اوہ اپنیاں سمیت سمرتھاواں دوارا گواچے ہوئے راج نوں مڑ پراپت کرن لئی سخت سنگھرش کردا ہے۔ اس کول شروع توں دوبارہ بناؤن دی طاقت ہے۔ اس کول شکایت کرن دا سماں نہیں ہے اتے اوہ اپنی زندگی سنگھرش وچّ بتاؤندا ہے۔

حملہ آوراں دے وار-وار حملے سمیں اوبناں دیاں کہاوتاں توں پنج منوگیاں نوں سمجھیا جا سکدا

ببجو کھا لٹا لہ دا

باقی نادر شاہ دا

ایہہ درساؤندا ہے کہ دولت بناؤن اتے اپنی کمائی کرن دا کوئی مطلب نہیں ہے کہ تہاڈا پریوار آرام نال رہ سکے۔ دولت اکٹھی کرنا حملہ آوراں دے اس کھیتر دیاں قیمتی چیزاں اتے عورتاں نوں گواؤن دا کارن سی۔

عجیب ستھتی نال نہ لڑن دی سیانپ اس کہاوت وچّ جھلکدی ہے

چر، چور،

چور س ایزز عین،

حمل کے۔ ٹی چور عین،

درکیوسے ایزز عین،

ایل ناٹ چور عین،

شری ب س ایزز عین۔

صاحب نوں دیکھ کے میرا حوصلہ ٹٹ گیا

س بب کے۔ عین دیکھ کر، میڈھی پ پیر خط ٹھگا

مہان آزمائش نوں پاس کرن لئی

کاچھے گھرے پانی بھرنا

پنجاب دے دولت سرجن والے ایہہ وشواس کرنا بند کر دیندے بن کہ اجیہے اکٹھی ہوئی دولت نال دوسرے آکرشت ہون گے اتے ساڈیاں عورتاں نوں مشکلاں دا ساہمنا کرنا پویگا۔ اوہناں دا محنتی سبھیچار برہم دی شکتی وچ وشواس کرن ول بدل گیا۔ کوئی وی عام ویکتی جو اچنچیت کجھ بولدا ہے اتے بھوکھ وچ ایہہ سچ ہو جاندا ہے، اوہناں نوں نوری بندہ نامک دیوی شکتی دوارا بھیجیا گیا اک ویکتی من لیا جاندا ہے جو سانوں چیتاؤنی دندا ہے پر اس بارے ساڈی سمجھ دی گھاٹ نے ساڈی بری ستھتی بنا دتی ہے۔ میری ماں نے اچی-اچی سانوں دسیا کہ جدوں کان نے ویہڑے وچ شور مچایا تاں پتہ لگا کہ کوئی مہمان ساڈے گھر آویگا۔

کون بول دا پیا تے اج مہمان آؤنا

ایہہ محاورہ پنجاب دی سندھو سبھیتا دے دنان توں پرانا ہے جدوں وپاری اپنا مال سمندری جہازاں 'تے لے جاندے سن پر اوہناں نوں سمندری رستے 'تے چلن دی اجازت دتی جاندی سی اتے اپنی منزل 'تے پہنچن لئی کدے وی زمین دی نظر نہیں گواؤندے سن۔ اوہناں دا جہاز ڈونگھے سمندر دیاں چنوتیاں دا ساہمنا کرن لئی ایہنا مضبوط نہیں سی اتے اک ہور کارن سی گائیڈ جاں روٹ میپ دی انہوند، سمندری رستے دوارا یا تورا کرن لئی زمین دے نیڑے رہن نوں ترجیح دتی۔ کئی وار خراب موسم جہاز نوں ڈونگھے سمندر وچ لے جاندا سی اتے ایہہ پتہ لگاؤن لئی کہ زمین کتھے سی، اوہناں نے کانواں نوں زمین دی بھال وچ اٹن دتا۔ اوہ زمین لئی کان دی پالنا کردے بن۔ ایہہ واکنش سندھو سبھیتا دے دنان توں ہے اتے اجوکے سمیں تک لوکاں وچ پرسدھ ہے۔

اک ہور واکنش ہے

اٹا پھوڈک دا پیا

آج کوئی پرونا آن والا

ایہہ ہوند وچ آیا کیونکہ رات اتے رات دے کھانے وچ پناہ لئی کوئی تھان نہیں سی۔ عام طور 'تے یاتری کسے اجنبی دے ستھان 'تے جاندے ہن اتے اس دے گھر رات بتاؤن لئی بینتی کردے ہن۔ کئی وار اوہ گھر دی عورت نوں کھانا پکاؤن لئی لمبے کپڑے وچ بنھے سکے بھوجن دی پیش کش کردے سن جاں گھر دیاں عورتاں مہمان نوں رات دا بھوجن پیش کردیاں سن۔

بٹوارے دی اکّ عام کہانی ہے کہ اکّ سنت و نکتینکّ سانجھا ویاہ حال بناؤن لئی۔ گیان وان ویکتی (نوری بندہ) نے کیہا، 'تسین نینھ کیوں پٹّ رہے ہو؟' (کس وسطے نینھ پٹّ رہے ہو)۔ ایہہ خدائی نہیں ہے پر ایہہ تہاڈا رشتہ ہے اتے تہاڈے ساریاں لئی قبر ثابت ہووے گا۔ اوبناں نے پنجاب دی ونڈ ویلے اجیہے شبد سچ بندے دیکھے ہن اتے اوبناں دا مطلب سمجھ نہ آؤن دا افسوس محسوس کیتا ہے۔ میری ماں دی مشہور کہانی سی کہ اکّ چٹی داڑھی والا سنت چٹے رنگ دے گھوڑے 'تے سوار ہو کے آیا اتے چیتاؤنی دتی کہ "چھیتی بی خون-کھرابا اٹلّ ہے۔ اس جگہ نوں چھڈّ کے کسے سرکھیت ستھان 'تے چلے جاؤ۔" اس دی چیتاؤنی 'تے ہر کوئی ہسّ پیا اتے کجھ دنوں بعد ونڈ دا اعلان ہو گیا اتے اس دے نتیجے سابمنے آئے کیونکہ اوہ خبردار سی۔

آدر ساہت

سنیل بھائی نے ڈاکٹر

بھارت دا دکھنی ایشیا کھوج کیندر

www.southasiaresearchcentre.in

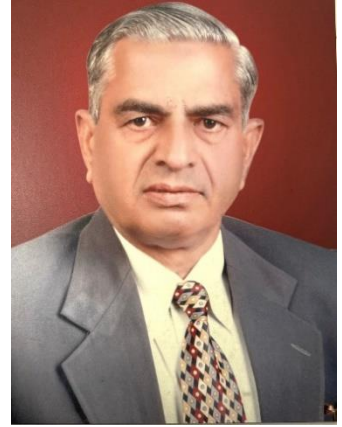
dr_subha@yahoo.com

ٹیلیفون-91-11-27853470-®

آگامی مدعے

جولائی 2024 بھارت-1

سورگی ڈاکٹر: درشن لال سیٹھی

ڈاکٹر: سیٹھی نے ہندی سبھت وچ اپنی پوسٹ گریجوایشن پوری کیتی اتے 1966 وچ دلی یونیورسٹی وچ لکچرار نیوکت کیتا گیا۔ اسنے 1967 وچ صوفی کوی جیاسی دے کم 'تے ڈاکٹریٹ کھوج کیتی۔ اس دا کھوج تھیسس، 'جیاسی کا کاویا شلپ' (1970 وچ اک کتاب دے روپ وچ پرکاشت) اس وشے 'تے سبھ توں ودھ سندربھی رچنا ہے۔ ایہہ کتاب دنیا بھر دیاں 250 توں گھٹ یونیورسٹیاں دیاں الماریاں نوں شنگاردی ہے۔ اس دا پوسٹ-ڈاکٹورل کھوج کارج، 'مدھمالتی کا کاویا سندریا' نامی پستک وچ پرکاشت ہویا، جو صوفی کاو دا ادھین کرن والے کھوجکرتاواں وچ برابر پرسدھ ہے۔

ڈاکٹر: سیٹھی دلی یونیورسٹی وچ اپنے ودیارتھیاں وچ ہمیشاں اک بہت ہی پرشنسا یوگ اتے ستکارت لکچرار سن۔ اسنے گریجوایشن دے نال-نال پوسٹ گریجوایشن دوواں ودیارتھیاں نوں پڑھایا۔ اس دے غیر-راجنیتک سبھاء اتے دھرم نریکھ و شواس نے اسنوں اک غیر-ووادت ویکتی بنا دتا۔ اس نوں سماج دے وکھوکھ ورگاں، وکھوکھ دھارمک و شواساں اتے وکھوکھ راجنیتک وچاردھاراواں دے لوکاں نال کھل کے گل بات کردے دیکھیا جا سکدا سی۔ اسنوں یونیسٹیسار اتے ڈیپیار کوریا دیاں سینیٹاں وچ اک سپیکر

وجوں سدا دتا گیا سی۔ ایہناں دوہاں منچاں 'تے مانوتاوادی قدراں-قیمتاں، اک سرجن ہار
وچ وشواس اتے ہر قیمت 'تے شانتمنی سدبھاونا والی ہوند دی دہرائی۔

اگست 2024 Vol-3 ن-8

سکھدیو سنگھ سوہل اک پروفیسر (سیوامکت)، اتہاس وبھاگ، گورو
نانک دیو یونیورسٹی، امرتسر (پنجاب)، بھارت ہن۔ نامور رسالیاں اتے پرسدھ رسالیاں وچ
110 توں ودھ کھوج پتران، لیکھاں اتے کتاباں دیاں سمیکھیاواں دا سہرا اس دے سر ہے۔
اسدی دلچسپی دے کھیتراں وچ بستیاوادی پنجاب دی سماجک اتے سبھیاچارک تبدیلی اتے
راجنیتک آرتھکتا شامل ہے۔ اسنے د میکنگ آف د مڈل کلاسز ان دا پنجاب (1849-1947)
اتے کریڈٹ، رورل ڈیٹیل اینڈ دا پنجاب پیزینٹری (1849-1947) لکھیا ہے۔ اسنے تن
مونوگراپھاں دا سمپادن کیتا ہے۔ اسنے اک درجن ڈاکٹریٹ تھیسس دی نگرانی کیتی ہے۔
اسنے اتہاس وبھاگ اتے سکول آف سوشل سائنسز دے مکھی اتے غدر لہر دے ادھنین
لئی چیئر، گورو ناک دیو یونیورسٹی، امرتسر۔ اوہ کھیتی اتہاس دے جرنل دا سمپادک
سی۔

ستمبر 2024 والیوم-3 نمبر-9

ڈاکٹر۔ روبینا یاسمین ورتمان وچ بہاول پور دی اسلامیہ یونیورسٹی وچ پاکستان سنڈیز
وبھاگ وچ چیئرپرسن دا سمنان یوگ عہدہ سمبھالدی ہے۔ اس دے اکادمک سفر وچ پنجاب
یونیورسٹی، لاہور وچ اتہاس اتے پاکستان ادھنین وبھاگ وچ اک سہانک پروفیسر وجوں

اٹھ سالوں توں ودھ سمیں لئی سیوا کرنا شامل ہے۔ ڈاکٹر: یاسمین نے پنجاب وچ سکھ کال 'تے دھیان کیندرت کردے ہوئے اپنے کھوج کھیتر دے نال وکاری پنجاب یونیورسٹی توں ڈاکٹر آف فلاسفی (پی.ایچ.ڈی.) دی ڈگری حاصل کیتی۔ HEC-مانتا پراپت رسالیاں وچّ چووی توں ودھ لیکھاں دی اکّ کمال دی گنتی دے نال، اس دے ودوتا بھرپور یوگدانوں نوں چنگی طرحاں دستاویزی روپ وچّ پیش کیتا گیا ہے۔ خاص طور 'تے، اسنے "انیویں صدی وچّ سکھ راج ادھین مسلمان، مہاراجہ رنجیت سنگھ اتے دھارمک سہنشیلتا" سرلیکھ والی اکّ پربھاوشالی کتاب لکھی، جو کہ نامور بلومسبری انگلینڈ چھاپ ادھین پرکاشت کیتی گئی سی۔ یاسمین دی پچھان ڈاکٹر d راشٹری اتے انٹراشٹری پلیٹفارماں 'تے، جتھے اس دی مہارت اتے سوجھ دی منگ کیتی گئی ہے، انٹراشٹری پدھر 'تے کانفرنساں وچ حصہ لین لئی اس دے سدے پراپت کیتے گئے ہن۔

اکتوبر 2024 بھاگ-3 ن-10

رضا نعیم لاہور وچّ ستھت اکّ پرسکار جیتو پاکستانی کھوجکار، انوادک اتے ناٹکی پاٹھک ہے۔ اسنے یو کے وچّ لیڈز یونیورسٹی توں راجنیتک ارتھووستھا وچّ اتے پھینیٹولے، یونیسے وچّ ارکنساس یونیورسٹی توں مدھ پوربی اتھاس اتے مانو وگیان وچّ سکھلائی پراپت کیتی ہے۔ اوہ پچھلے دو دہاکیاں توں مدھ پورب نال جڑیا ہویا ہے اتے پچھلے اکّ دہاکے جاں اس توں ودھ سمیں وچّ مصر، یمن اتے ترکی وچّ ویاپک طور 'تے یاترا کیتی اتے رپورٹ کیتی۔ اوہ بھارت وچّ د وائر اتے آؤٹلک اتے پاکستان وچّ د پھرائیڈے ٹائمز وچّ نیمت روپ وچّ یوگدان پاؤندا ہے۔ اسنے ستمبر 2014 وچّ لاہور وچّ پاکستان وچّ پابندیشدا بکس ویک دے پہلے سنسکرن دا سنچانن اتے سنچانن کیتا ہے، اتے اولوموپولو دے سہیوگ نال، اس توں بعد لگاتار پنج سنسکرن کیتے ہن۔ اسدا انواد اتے ناٹکی پڑھن دا کم بھارت وچّ لکھنؤ اتے دلی لٹریچر پھیسٹیول (دوویں 2014 وچّ)، اتے سبھ توں حال ہی وچّ ونیپیگ انٹرنیشنل رائیٹرز پھیسٹیول (کینیڈا، ستمبر 2017)، کینیڈا دے سبھ توں وڈے ساہتک تیوہاراں وچوں اکّ وچّ انٹراشٹری پدھر 'تے پردرشت کیتا گیا ہے؛ اتے ستھانک طور 'تے بہت سارے TEDx (حال ہی وچّ TEDxLUMS، لاہور، اپریل 2018 وچّ) اتے

ماڈل سنیکٹ راشٹر (سبھ توں حال ہی وچّ 17 LUMUN, لاہور، جنوری 2021 وچّ) پاکستان دیاں کجھ سبھ توں وکاری یونیورسٹیاں اتے سکولان وچّ سماگماں وچّ۔ اوہ یو کے وچّ اکّ وکاری 2013-2014 چارلس ویلیس ٹرسٹ پھیلوشپ دا پراپتکرتا ہے، جسوں پابندیشدا پاکستانی لیکھک سعادت حسن منٹو دے لیکھاں دے انوواد اتے ویاکھیاتمک کم لئی سنمانت کیتا گیا ہے، اتے حال ہی وچّ ادگھاٹنی 2017 جواد میموریال انعام لئی اپ جیتو/پھائنلسٹ ہے۔ اردو-انگریزی انوواد (بھارت) لئی، عبداللہ حسین دوارا لکھی گئی اکّ چھوٹی کہانی 'بہار' (بسنت) دے انوواد لئی سنمانت کیتا گیا۔ اوہ ورتمان وچّ لاہور وچّ پرگتیشیل لیکھک سنگھ (انجمن تراکی پاسند مسنپھین) دا پردھان ہے۔ اوہ ورتمان وچّ ساحر لدھیانوی اتے لاہور 'تے اکّ کھرڑے نوں پورا کر رہا ہے، 2021 وچّ (کوی دی 100ویں جنم ورھے گنڈھ دے نال میل کھاندا ہے)۔

نومبر 2024 بھاگ-3-نن-11

پرو: ڈاکٹر: سریندر کمار دیویشور، ایم. اے. (پنجابی اتے اتھاس)؛ ایم. ایڈ.، پی. ایچ. ڈی.، ایمریٹس پھیلو، یونیورسٹی گرانٹس کمیشن، نویں دلی، 2017-2019 گیسٹ ایڈیٹر ہون گے اتے وشیش انک دا وشا پنجابی ہووے گا۔

دسمبر 2024 والیوم 3 نمبر 12

پنجابی یونیورسٹی دے پروفیسر ڈاکٹر: رونقی رام ونڈ وچّ گھٹ گنتیاں دی بھومکا اتے اوبناں دی سیاسی سماجک ستھتی 'تے دھیان کیندرت کرن گے

اپیل:

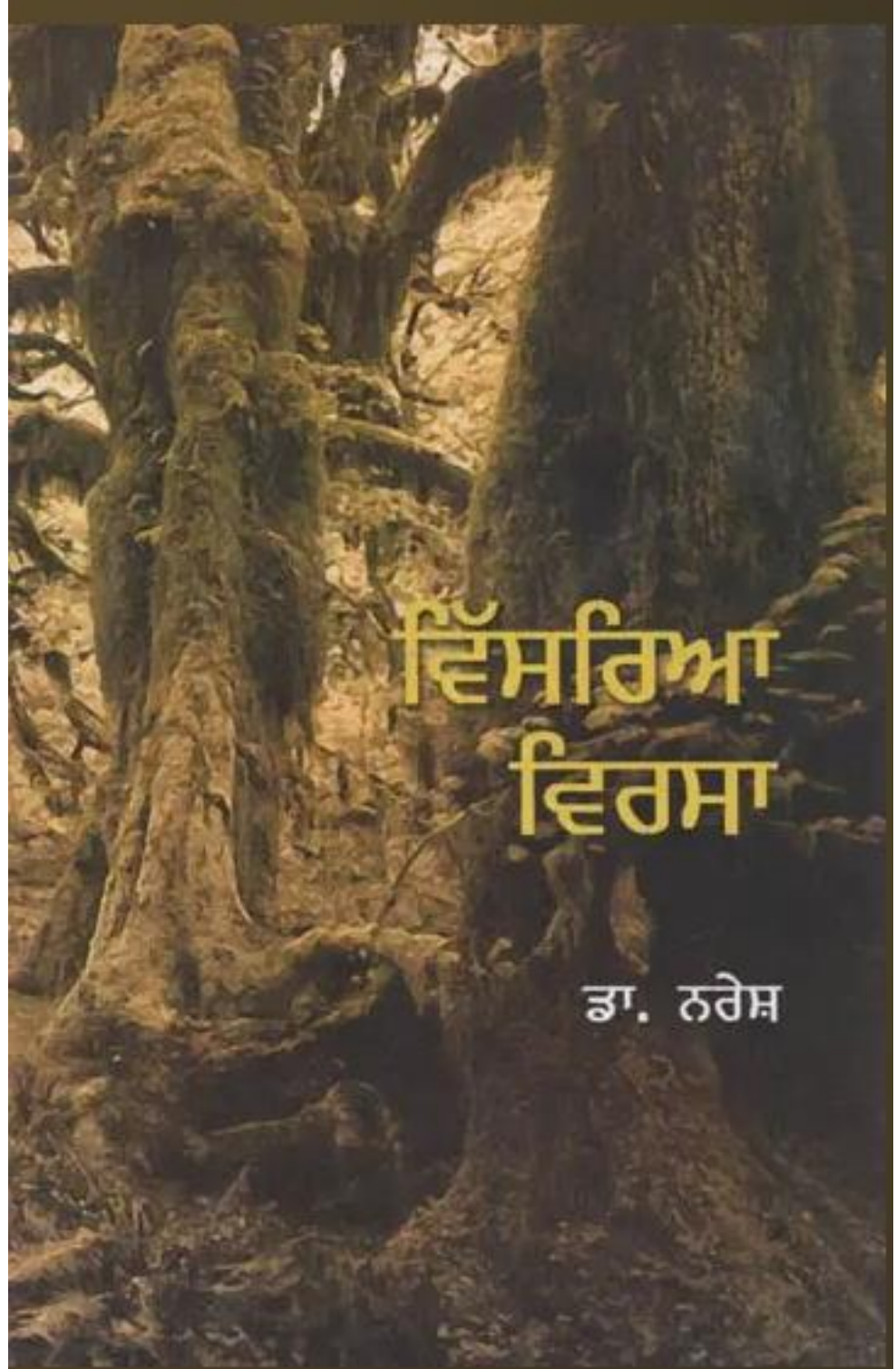
اسیں صلاحیت دا مہیناوار انک انگریزی، شاہ مکھی اتے گورمکھی وچ پرکاشت کر رہے ہاں اتے لیکھک اپنی سہج بھاشا وچ لیکھ دا یوگدان دے رہے ہن اتے سانوں ہور دو بھاشاواں وچ انواد کرن دی لوڑ ہے۔

ولنٹیئراں نوں ساڈی اپیل ہے کہ اوہ ایمیل 'تے لیکھاں دا انواد کرن لئی ساڈے نال رجسٹر ہون:

dr.bhatiasunil@gmail.com

dr_subha@yahoo.com

ایہہ پنجابی سبھیچار دی وڈی سیوا ہوویگی۔

HISTORY OF INDIGENOUS EDUCATION IN THE PANJAB

G. W. LEITNER

منکھتا دا مکھ پاتر:

اگست، 1947ء سرگودھا (پنجاب، پاکستان) (وچ مینھ پے رہا سی۔ بھاری، کٹھور ورکھا۔ جویں اکاش مینھ دے روپ وچ اپنے قہر دا پرتیک ہو رہا ہووے۔ پر اس علاقے دے غیر-مسلماناں لئی کوئی راحت 15 نہیں سی کیونکہ اوہ اپنے معمولی سمان نوں بندلاں وچ، اپنیاں باہاں بیٹھ جان پیارے نال پھڑ کے، اپنے دلاں دے نیڑے لے جاندے سن۔ اوہناں نوں چھڈنا پیا۔ اوہناں نوں دوہرے ڈر نال چھڈنا پیا۔ سفر دے نال-نال اوہناں دی منزل، کیونکہ بھارت اوہناں لئی پردیسی سی۔ سرگودھا اوہناں دا گھر سی۔ سکھاں دا سموہ؛ مرد اتے عورتاں، اوہناں دے چہریاں 'تے نراشا اتے اداس لکھیا ہویا سی، بس وچ سوار ہو گئے جو اوہناں نوں اک شرنارتھی کیمپ وچ لے جانی سی۔ ادوں ہی اک مسلمان بھیڑ نے بس 'تے حملہ کر دتا، سکھاں نوں مارن دی یوجنا بنائی اتے بس نوں اگ لگا دتی۔ ادھر، یونائیٹڈ پنجاب سرکار دے پولیس وبھاگ دے سب-انسپیکٹر ملک غضنفر اوان نے اپنی ٹیم نال موقعے 'تے پہنچ کے بھیڑ نوں کھدیڑن لئی ہوا 'چ گولیاں چلائیاں اتے بس نوں سرکھیت ڈھنگ نال چلایا۔ ایہہ کیول اک اجیہی گھٹنا سی، اوان نے بہت سارے سکھاں دیاں جاناں بچائیاں اتے اتھوں تک کہ علاقے دے سارے سکھاں ولوں دھنواد اتے پرشنسا دے چنہ وجوں ستھانک گردوارہ انچارج دوارا اک کندھ گھڑی اتے بندوق وی بھیٹ کیتی گئی۔

(سروت: خالصہ)

مہینے دا شبد:

1. ابدومانا

2. الہہنی

3. انا

4. استک

5. بڈہنس

6. گون

7. راگی

8. ٹھمری

9. دہاگ

10. اپادھی

پنجابی ڈگدے دھندے بول:

ٹھوکر / ڈگنا	پرسدھ	شبہ
انج	سموہ گن	چورس
ایشارا	اولجے بائی	سگنل
ایشریا	سچینکا	سوچک
تمبیا / دیگچہ	پاملا	کھانا پاکاؤن لئی دھا تو دا گھڑا
سٹھان /	سلوار	سلوار
قمیض	قمیض	قمیض
تمبچی	نکر	چوڑی لت والا چھوٹا ٹراؤزر
بو جھا / گھو جا / گجھا	کھسا	جیب
گٹھ کٹھا	جب کٹھا	پک جیب
تارنجی / تارکھ	اتھاس	اتھاس
ٹھوینکا	نیندر	نیند

گجراں والہ بناؤن والے مہان لوک:۔: کوی رضا مہدی علی خان

راجا مہدی علی خان دا جنم 23 ستمبر 1915 نوں پنجاب دے وزیر آباد، گجراں والہ ضلعے دے نیڑے کرماہاد پنڈ وچ بویا سی، بریٹیش انڈیا مہدی علی نے اپنے پتا نوں گوا دتا جدوں اوہ چار سال دا سی۔ اسدی ماں بیبا کھانم جو مولانا ظفر علی خان دی بھین سی، نے اسنوں سکھیا پراپت کیتی اتے اسنے اسلامیہ کالج (لاہور) وچ اپنی مڈھلی سکھیا پوری کیتی۔

جویں بی اوہ وڈا بویا، مہدی علی نے لاہور توں پھول اتے تہذیب۔اے۔نسوان اردو رسالیاں دے سمپادکی سٹاف وچ کم کرنا شروع کر دتا۔ پھر اوہ 1942 وچ آل انڈیا ریڈیو، دلی وچ اک لیکھک وچوں شامل ہو گیا۔ اتھے اس دی جان۔پچھان پرسدھ لیکھک سعادت حسن منٹو نال ہوئی۔ منٹو، جو ہندی فلم ادیوگ وچ سرگرم سی، نے فلم ابھینتا اشوک کمار نوں مہدی علی نوں کوئی نوکری لبھن لئی کیہا۔ اسنوں جلدی ہی آتھ دن (1946) نام دی اک فلم ملی جس وچ اسنے نہ صرف ڈائلاگ لکھے بلکہ اداکاری وی کیتی۔ پہلمستان سٹوڈیو دے حصداراں وچوں اک، ششدر مکرچی نے مہدی علی نوں اپنی فلم دو بھائی (1947) لئی گیت لکھن دا موقع دتا۔ فلم دے گیت "میرا سندر سپنا بیٹ گیا" اتے "یاد کرو گے" ترنت ہٹ ہو گئے۔

1947 وچ مہدی اتے اسدی پتنی طاہرہ نے پاکستان جان دی بجائے بھارت وچ رہن دا فیصلہ کیتا۔ دیش وچ دنگیاں دی لہر دے باو جود اوہ اس فیصلے 'تے آئے بن۔ 1948 وچ، اوہناں دی دیش بھگتی فلم شہید وچ ورتے گئے اس دے گیت "وطن کی راہ میں" اتے "ٹوڈی ٹوڈی بچے" وچ پرگٹ ہوئی۔

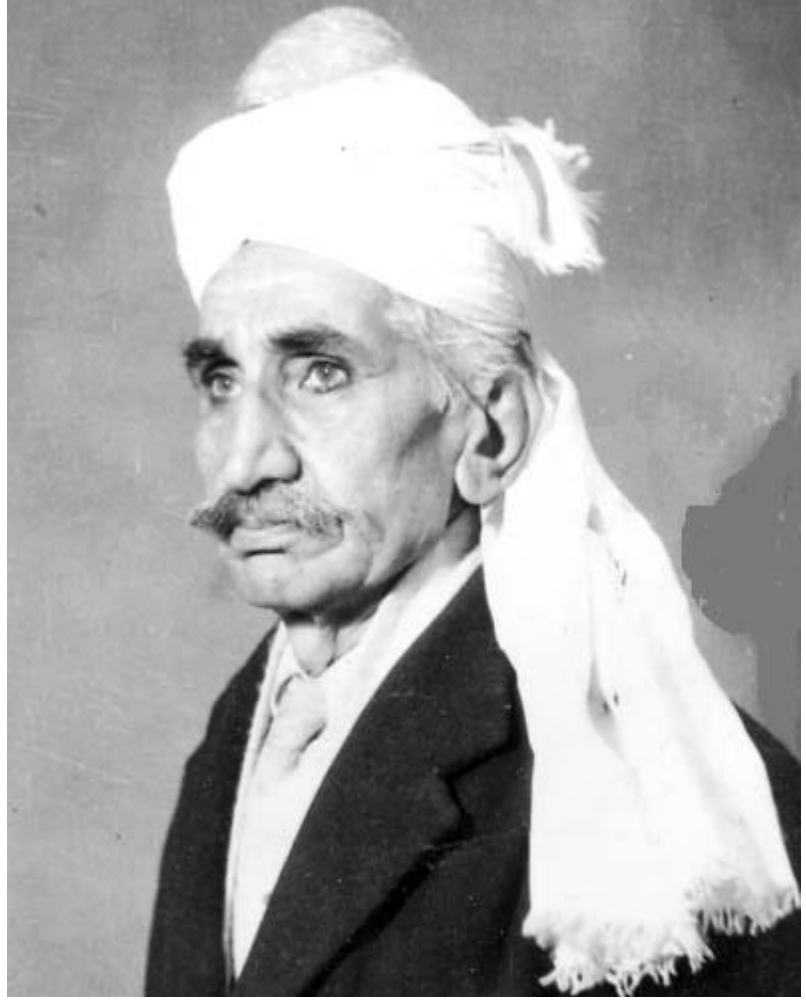
اسنے سچن دیو برمن، اقبال قریشی، بابل، ایس. مہیندر، چک چاکلیٹ، اتے رونو مکھرجی سمیت سنگیت کمپوزراں نال کم کیتا۔ اسنے سی. رام چندر، دتا نائک ("سارے جہاں سے اچھا ہندوستان ہمارا")، او.پی. نیر ("میں پیار کا رہی ہوں") اتے لکشمیکانت پیاریلال ("جال"، "انیتا") لئی گیت وی لکھے۔

محبت کرنے ولوں کہ یہ انجم ہوت ہے
ٹپن ان کہ قسمت مے تو سب۔ ہ۔ او۔ شم ہوت ہے
ہمیشہ کے لیئے دنی مے دو دل مل نہ سکتے
نظر ملن جڑ۔ کہ ہ اک پیہم ہوت ہے
نہ دل میں چین ہے ہم کو نہ رٹو کو کرڑ آ۔ اے
بات دے کو دنی مے کہہ āram ہوت ہے
میر باربدی بھ دیکھ لئی ٹوم نے جاہ والوں
جو کرت ہے محبت وو یو ہ نکم ہوت ہے

29 جولائی 1966 نوں ممبئی وچ اسدی موت ہو گئی۔ اوہ اتے اسدی پتنی طاہرہ بے اولاد رہے بھاویں کہ اوہ خود بچیاں نال گل بات کرنا پسند کردے سن۔

کیہا جاندا ہے کہ جدوں اوہ گمبھیر روپ وچ بیمار سی اتے موت دے بسترے اتے سی، ادوں وی اوہ اپنا ہاسوبینا پکھ رکھدا سی اتے اپنے مہماناں نال ہسدا دیکھیا گیا سی۔

مہینے دی شخصیت: کوی ترلوک چند محروم

محروم دا جنم 1 جولائی 1887 نوں موسا نور زمان شاہ (میانوالی ضلع، پنجاب (بن پاکستان) دے پنڈ
وچ بویا سی۔ ایہہ چھوٹا جیہا پنڈ، جس وچ لگبھگ 20-25 گھراں سن، سندھو ندی دے بڑھاں دے لگاتار
خطرے وچ سی اتے تباہ ہو گیا سی۔ اتے اس دے پریوار نے اپنا کھیت اتے دوکان چھڈن اتے ایسا کھیل
چلے جان توں پہلاں کئی وار دوبارہ بنایا۔

سکھیا [سودھو]

6/7 سال دی عمر وچ اوہ ورناکولر مڈل سکول وچ داخل ہویا جتھے اوہ ہر سال کلاس وچ ٹاپ کر داسی اتے 5ویں اتے 8ویں سالوں وچ سکالرشپ پراپت کر داسی۔ اسنے 1907 وچ میٹرک دی پریکھیا پاس کیتی اتے ڈائمنڈ جبلی سکول، بنو (اسیکھیل وچ کوئی ہائی سکول نہیں سی) توں پہلی شرینی دا سرٹیفکیٹ پراپت کیتا۔ اس توں بعد، اوہ سینٹرل ٹریننگ کالج، لاہور وچ داخل ہویا جتھے اسنے اکہ ادھیاپک وجوں سکھلائی پراپت کیتی اتے بی۔اے۔ دی ڈگری پراپت کیتی۔

اکہ ہندو پریوار وچ پیدا ہویا، محروم اکہ مکھ طور 'تے مسلم بھائیچارے وچ وڈا ہویا۔ اس دے شروعاتی سالوں وچ سبھیچاراں دا ایہہ مشرن اسدی سوچ 'تے بہت پرہاوشالی سی۔ جدوں اسدی دھی شکنتلا دی موت ہو گئی، تاں اس دے اوشیشاں نوں (مسلم طریقے نال) دفنایا گیا، سسکار (ہندو طریقے نال) نہیں کیتا گیا۔ اسنے "منکھ" نوں "اپنے دھرم" اتے پہل دتی۔ جدوں اسدی موت ہو گئی، اس دے پالک دو ہندو سن، اکہ مسلمان اتے اکہ سکھ، اتے دسویں (موت توں بعد 10ویں دن کیتی گئی رسم) وچ وید اتے بھگود گیتا (ہندو)، قرآن (مسلم) دے پاٹھ شامل سن۔ اتے سکھمنی صاحب (سکھ)۔

محروم اکہ راجنیتک کارکن نہیں سی پر، اس سمیں دے بہت سارے سابت وانگ، اسدیاں کجھ کویتاواں دیش وچ راجنیتک اشانتی نوں درساوندیاں بن۔ علامہ سر محمد اقبال نال اسدی دوستی نے اسنوں لنڈن وچ گولمیز کانفرنس وچ بھارت دی آزادی لئی علامہ دے پرستاواں نال اسہمت ہون توں روکیا نہیں سی۔

محروم دا کویتا لکھن وں قدرتی جھکاء سی جس کارن اس نے اپنی زندگی وچ چھوٹی عمر وچ ہی کویتاواں لکھنیاں شروع کر دتیاں۔ 1901 وچ، جدوں اوہ اکہ مڈل سکول دا ودیارتھی سی، اسنے مہارانی وکٹوریا دی شان لکھی۔ ہائی سکول دے اپنے دنوں دوران، اس دیاں کویتاواں زمانہ اتے مکھزان ورگے وکاری رسالیاں وچ آئیاں۔ محروم نے سارے کاؤ روپاں دا ابھياس کیتا۔ اس دیاں بہت ساریاں کویتاواں دیش بھگتی دے جذبے دیاں نشانیاں بن۔ اس سبندھ وچ اوہ سرور جہانابادی اتے برج موہن چکبست دی پرپیرا وچ آوندا ہے۔ اسنے بچیاں لئی کویتاواں وی لکھیاں جو اوہناں نوں دیش بھگتی دے جذبے نال بھر دندیاں بن۔ گنج-اے-معنی، ربانت، کارواں-اے-وطن، نارنگ-اے-مانیگ، بچاں دی دنیا، اتے بہار-اے-تپھلی اس دیاں کویتاواں دے سنگریہ بن۔ اوہناں نے 6 جنوری 1966 نوں دلی وکھے آخری ساہ لیا۔

اس کہ گلہ نہ کہ دُبی-اثر گا۔

اک آہ کہ ٹھو و بھ کہہ ج کے مار گا۔

آنی ہم-نفس نہ پچھ جاؤن کہ مجر
موج-اے-ناسم ٹھ ایدھر آ۔ ادھر گا۔
دم-اے-ہام-اے-ہیت مے الجھ گا۔ امید
ہم یہ سمجھ رہے تھے کہ ایہسن کر گا۔
اس زنداگ سے ہم کو نہ دنی مل نہ دنی
تاکدر کہ مشہدا کرتے گزر گا۔
انجم-اے-فصل-اے-گلّ پے نظر ٹھ وگاڑنا کیوؤ
گلشن سے آہ بھر کے ناسم-اے-سہار گا۔
بس اتن بوش ٹھ مجھے روز-اے-وڈھ-اے-دوست
ورنہ ٹھ نظر مے جاہ تک نظر گا۔
ہر موجھ-اے-ب-اے-سندھ ہو وقف-اے-پیچ-او-تب
'مہرم'جب وطن مے ہمر کہیگا۔

پنجاب دا پرسدھ پریوار:

دیال سنگھ مجیٹھیا

سردار دیال سنگھ مجیٹھیا

سردار دیال سنگھ مجیٹھیا (1848-1898) اکّ بھارتی بینکر اتے پنجاب وچّ پرگتیشیل اتے سماجک سدھار دے اپاواں وچّ کارکن سی۔ اسنے 1881 وچّ لاہور وچّ د ٹریبون انگریزی بھاشا دے اخبار دی ستھاپنا کیتی، اتے بعد وچّ 1894 وچّ ستھاپت پنجاب نیشنل بینک دے سنستھاپک چیئرمین رہے۔ [2][3] دیال سنگھ ٹرسٹ نے سکول نوں کئی ایکڑ زمین وی دان کیتی ہے۔

پتا لہنا سنگھ

سکھ پولیمیتھ: وگیانی، کھوجی، آرکیٹیکٹ، انجینئر، مکینک، لیکھک، یودھا، اتے راجنیتا ٹانیٹل ایڈمنسٹریٹر (ناظم) امرتسر دے گورنر (ناظم) کانگڑا اتے پہاڑی ضلعیاں دے بنارس وکھے اج دے وارانسی وکھے پیدا بوئے اتے اکال چلانا کر گئے۔

اسنے انگریزی بھاشا دے اخبار دِ ٹریبون دی ستھاپنا کیتی اتے لگبھگ تیہہ سالان تک ہرمندر صاحب ("گولڈن ٹیمپل") دے معاملیاں دا پر بندھن کیتا۔ اسنے رینل اسٹیٹ اتے ہیریاں دا کاروبار شروع کیتا اتے وڈی دولت کمائی۔ اوہ انڈین ایسوسی ایشن آف لاہور دے پہلے پردھان سن اتے اپنی موت تک اس عہدے 'تے رہے۔ اوہ سدھارن برہمو سماج دے سنستھاپک ٹرسٹی سن۔

اوہ دیش دے پہلے سودیشی بینک، پنجاب نیشنل بینک دے بورڈ آف ڈائریکٹرز دے چیئرمین سن۔ بینک دی ستھاپنا 23 مئی 1894 نوں کیتی گئی سی (اسدی پہلی میٹنگ دیال سنگھ دے گھر شام 6:30 وجے ہوئی سی)۔ 27 مئی 1894 نوں دوجی میٹنگ وچ دیال سنگھ نوں چیئرمین اتے لالا ہرکشن لال نوں بورڈ دا سکتر نیوکت کیتا گیا۔ اوہ برہمو سماج دا اک تھمھ وی سی اتے اسنے دیال سنگھ کالج، لاہور اتے

دیال سنگھ میموریل لائبریری، لاہور ورگے سارے اتری بھارت دے بہت سارے کالجاں سمیت ودیک سنستھاواں اتے لائبریریاں نوں کھلھے دل نال دان دتا۔ اوہ پنجاب یونیورسٹی نال نیڑیوں جڑیا ہویا سی۔

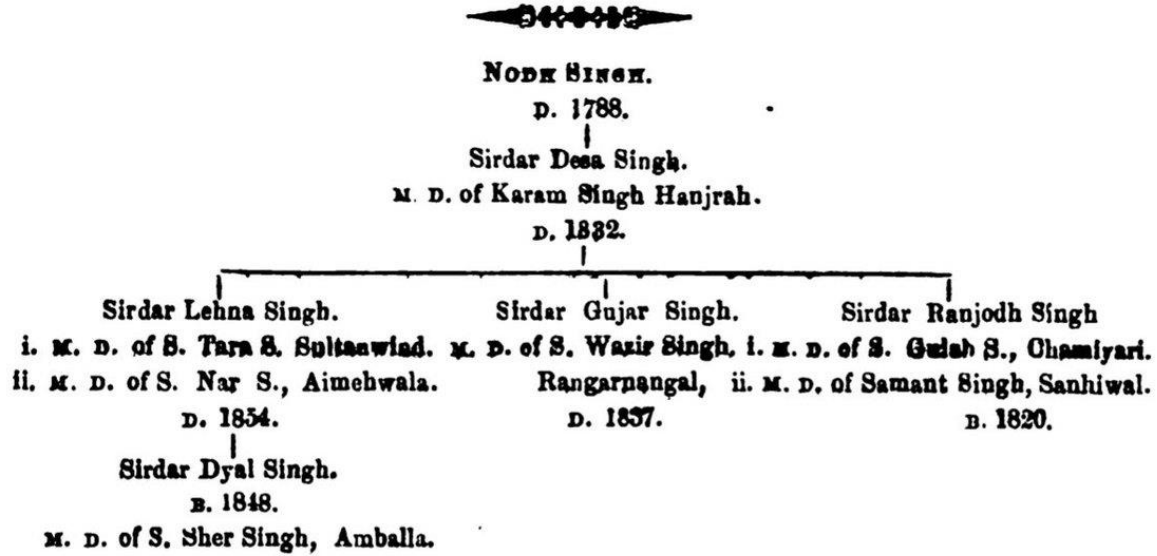
دیال سنگھ مجیٹھیا، سکھ رئیس اتے پراپکاری، لہنا سنگھ مجیٹھیا دا پتر اتے دیسا سنگھ مجیٹھیا دا پوتا سی، جیہناں دوواں نے انھیویں صدی دے پہلے ادھ وچ مہاراجہ رنجیت سنگھ دی وشیش سیوا کیتی سی۔ اوہناں دا جنم 1849 وچ بنارس وکھے ہویا۔ اس دی وسترت سکھیا پریوار دی وگیان اتے دھرم وچ ڈونگھی دلچسپی دے نال-نال کورٹ آف وارڈز دوارا نیوکت کیتے گئے انگریزی ٹیوٹراں توں ملی جو 1854 وچ بنارس وچ لہنا سنگھ دی موت توں بعد دیال سنگھ دی پرورش لئی ذمہ وار سن۔

دیال سنگھ پچھمی وچاردھارا دے ساہمنے آئے پہلے سکھاں وچوں سن۔ اس توں بعد اوہ دو سنساراں وچ رہا، اک پوری اتے دوجا پچھمی، جویں کہ کوئی من سکدا ہے، سگوں اک اکانت انوبھو، پڑھن دوارا وچاراں دی کھوج کرنا، اتے دوجا پنجابی سبھیچار دا اک چکر، جو کہ دیال سنگھ دے آئے دوآلے گھمدا ہے، اس دے پچھمی تتاں توں بناں نہیں سی۔ روزانہ اک پرمکھ آر.اے.آئی.ایس، اک شہری ادھی، سماجک سدھار دے سرپرست اتے سیاسی کارناں دے سپانسر وچوں۔ پھر وی، جویں کہ پنجابی سکھاں نے پنجاب 'تے بریٹیش قبضے توں بعد سوے-مان اتے پچھان نوں پنرگٹھت کرن دے کم دا ساہمنہ کیتا، دیال سنگھ * دے نوجوانان نے پچھمی کرن دا پورا زور پھڑ لیا، جس وچ بائبل دا ادھنیاں اتے انگلینڈ دی یاترا شامل سی۔

اسنے " ... کھیڈاں وچ ڈونگھی دلچسپی دا پردرشن کیتا، پتنگ اڈاؤن وچ اک ماہر [بن]، کشتی دے مقابلیاں لئی وڈی رقم خرچ کیتی، سنگیتکاراں نوں کھلھے دل نال سرپرستی دتی، شاندار مہمان مہمان نواز کیتی اتے کاوک سمیلناں دا پر بندھ کیتا ... " حالانکہ، دیال سنگھ مجیٹھیا نوں یاد کیتا جاندا ہے۔ اپنے زمانے دے اک عام رئیس توں علاوہ کجھ وی۔ سگوں اس دا ناں سدھار، اچ سکھیا دیاں سنستھاواں، انڈین نیشنل کانگرس دی پنجاب شاخا دی ستھاپنا اتے شاید سبھ توں ودھ بندو سدھار وادی سماج، برہمو سماج نال جڑیا ہویا ہے۔ اوہ اکثر برہموز دوارا اک برہمو دے طور تے دعویٰ کیتا جاندا سی اتے نشچت طور 'تے اوہ سرپرستی دوارا اوہناں دا مکتیداتا بن گیا سی۔

پریوار نوں تن سدھانت شاخاواں وچ ونڈیا گیا ہے، دیال سنگھ شاخا، صورت سنگھ شاخا، اتے مہتاب سنگھ شاخا۔ [1][2] دیال سنگھ اتے متاب سنگھ پنجویں چچیرے بھرا سن، جدوں کہ صورت سنگھ اوہناں نال کافی دور-دور دا سبندھ سی۔ اک نوں صورت سنگھ اتے دوجیاں دو شاخاواں وچ سانجھا

سبندھ لبھن لئی اپنی پیڑھی توں چوداں پیڑھیاں پچھے جانا پیا۔ پریوار دا اکّ شروعاتی پوروج مادھو سی، جو گلّ قبیلے دا اکّ جاٹ سی، جسدا شیرگلّ قبیلہ ہے۔ [4][5] اسنے مادھو-جیٹھا پنڈ دی ستھاپنا کیتی، جسنوں بعد وچّ مجیٹھا وجوں جانیا گیا۔ [6][7] لیپل ایچّ. گرپھن اپنی رچنا، پنجاب چیفس (1865) وچّ دسدا ہے کہ مجیٹھیا پریوار اکّ خاص رانا دھر دی سنتان ہے، جو شیرگلّ (قبیلے دا بانی) دا پتر سی۔ [8]

خزانہ کاروبار: میانوالی، پاکستان دے پنچرنگ اچار مرلیدھر ڈھینگرا

دی کہانی پنچرنگا انٹرنیشنل پرا. لمٹیڈ دی شروعات پاکستان دے کلورکوٹ، ضلع میانوالی توں ہوئی ہے، جتھے سورگی شری مرلیدھر ڈھینگرا نے "پنچرنگا" نوں شامل کیتا سی۔ ایہہ اسدا پتر، سورگی شری آسانڈ ڈھینگرا سی جو 1943 وچ پانیپت، بھارت وچ بیس تبدیل ہو گیا سی۔ اتے اتھے، کمپنی دی اچار بناؤن دی ودھیا پرمپرا نوں اک ہور پیڑھی، اس دے پتر شری رجندر کمار ڈھینگرا نے اگے ودھایا۔

1925 وچ اپنی شروعات توں لے کے، اک پنجابی پریوار دوارا اک نوین ادم وجوں، ڈھینگراں نوں کدے نہیں پتہ سی کہ اوہناں دا نواں کاروبار چھالان مار کے ودھیگا۔ اوہناں نے اک چھوٹے پیمانے دے سیٹپ توں شروعات کیتی جو ستھانک لوکاں نوں اتپاد دے نرمان اتے نیڑلے شہراں وچ نریات کرن دی پرکریا وچ روزگار دیندے بن۔ پنچرنگا دی نینہ پاکستان وچ سورگی شری مرلی دھر ڈھینگرا دے وڈملے یتناں دوارا رکھی گئی سی۔ اوہناں دے پتر سورگی شری رام نرائن ڈھینگرا نے 1947 وچ وچ پچرانگا '5' دے روپ وچ، جو کہ مرلی دھر رام نرائن دوارا شروع کیتی گئی اصلی فرم دے ادھین چلایا جاندا سی، آزادی توں بعد بھارت وچ اس نوں ستھاپت کرن دے کاروبار دا وستھار کیتا۔ اس کاروبار نوں پوترے شری ارجن دیو ڈھینگرا نے اک نوین شکل دتی جس کارن اج پنچرنگا ہے۔ 1996 وچ، اسنے آگرہ وچ، پنچرنگا بینر بیٹھ اک ہور سیٹپ مرلیوالا پھوٹز دی ستھاپنا کیتی۔ تھوڑھے سمیں دے اندر، فرم نے وادھا کیتا اتے راشٹری دے نال-نال انٹراشٹری پرسدھی اتے پرسدھی پراپت کیتی۔

سادھارن انب دے اچار توں شروع کردے ہوئے، کمپنی اج بہت سارے سوادے اتپاداں، کئی طرحاں دے انکولت اچاراں جوین کہ مکسڈ اچار، چونے دا اچار، مرچ دا اچار، انب-چونا-مرچ دا اچار، شلغم-گوبھی دا اچار، آنولا اچار تیار کرن دا مان رکھدی ہے۔ , دیہو اچار، نمبو-ادرکو دا اچار، چونے دا مٹھا اچار، ٹینٹی-دیہلا اچار، سٹپھڈ لال مرچ دا اچار، گلگل اچار، لسن دا اچار، گاجر دا اچار، لسودا اچار، لوٹس سٹیم اچار، کروندا اچار اتے کریلا اچار۔ اچار توں علاوہ، کمپنی سیب، سنتر، آڑو، خرماں اتے ادراک ورگے کئی قسماں دے چنگی کوالٹی دے پھلاں توں مربع وی بنا رہی ہے۔ ایہناں اتپاداں وچ ورتے جان والے سارے مصالحے اس نوں سبھ توں شدھ روپ وچ بنائے جاندے بن تان جو سواداں دا اصلی ساسی مشرن دتا جا سکے۔ اچ-گنوتا والے گل قند دی وی بہت منگ رہندی ہے۔

ورتیاں جانڈیاں کچیاں سبزیاں اتے پھل فارم-تازے بن۔ ایہہ نیڑلے کھیتاں وچ اگانیاں جانڈیاں بن اتے نال ہی آیات کیتیاں جانڈیاں بن۔ اتھے پراپت ہون والے بریک بیج لئی گنوتا-جانچ دی پالنا کیتی جاندی ہے۔ اس توں بعد، سخت نگرانی اتے سوچھ ستھتیاں دے ادھین نرمان پرکریا۔ ماہر ہتھ اتے مشیناں ساریاں کچیاں چیزاں 'تے کم کردیاں بن تان جو اس دا سبھ توں ودھیا فائدہ اٹھایا جا سکے۔ اوہ اوہناں نوں تیار کرن دے اک ولکھن ڈھنگ دی پالنا کردے بن جو اوہناں نوں دوجے برانڈاں توں وکھرا رکھدا ہے۔

ایہہ اتپاد آیورویڈ پکواناں وجوں صحت لائبھان نال بھرے جانے جاندے بن۔ ایہناں وچوں کجھ نوں علاج دے ادیشاں لئی وی ورتیا جاندا ہے۔

INDIA. ~~P. P. (a)~~ - ~~Jellison~~ ^{Del.} 1945
D/1 PM

A brief survey of the work done by the British in India; progress towards Dominion status; and difficulties in ensuring freedom from external aggression and internal THE WAR OFFICE. GENERAL STAFF.

b Communal Differences

"Divide and rule" principle to maintain the British Raj, not borne out by those with practical experience of difficulties to which admin. is exposed by the recurrent disturbances.

To accuse British of fomenting communal disturbances is to speak in ignorance or in malice.

The advent of democratic forms of gov. has placed a premium upon political agitation.

Consequently neither Hindus nor Muslims are willing to lose any opportunity of demonstrating importance of their communities, leaders of both sides, appealing to their G-religionists. e.g. Hindu Mahasabha & Muslim Khilafat Committee, continually conducting propaganda against one another.

Preys - power, place & influence.

Communities draw apart, feelings rise high & some small incident precipitates a crisis.

Apart from periodic waves of fanaticism sweeping over one community or the other, friction arises frequently in the economic sphere.

Whatever criticisms of B. rule this is clear:-
British rule, alone among the many dominions India has known in her tragic history, has placed the country on the road which leads to national integration and to national self-government.

انگریزاں دوارا بھارت وچ کیتے گئے کمان دا اک سنکھیپ سرویکھن؛ ڈومینین ستھتی ول ترقی؛ اتے
باہری حملے اتے اندرونی وگاڑ توں آزادی نوں یقینی بناؤن وچ مشکلات

جنگی دفتر دا جنرل سٹاف

فرقو متبھید

بریتیش راج نوں برقرار رکھن لئی "پاڑو اتے راج کرو" سدھانت، اوہناں لوکاں دوارا سہن نہیں کیتا گیا
جیہناں نوں مشکلات دا وبارک تجربہ ہے، جسدا پربندھک وار-وار ہون والیاں گڑبڑیاں دوارا پرگٹ بندا
ہے۔

انگریزاں 'تے فرقو اشانتی پھیلاؤن دا دوش لگاؤنا اگیانتا جاں بدنامی وچ بولنا ہے۔

سرکار دے لوکتنتری روپاں دا آگمن۔ نے سیاسی اندولن 'تے اک پریمینم رکھیا ہے۔

سٹے وجوں نہ تاں ہندو اتے نہ ہی مسلمان اپنے بھائیچاریاں دی مہنتا نوں درساون دا کوئی وی موقع
گواؤن لئی تیار نہیں ہن، دوویں دھراں دے آگؤ اپنے سہ-دھرم (انجائز) جوین ہندو مہاسبھا اتے مسلم
خلافت کمیٹی نوں اپیل کردے ہن، اک دوجے وروڈھ لگاتار پرچار کردے ہن۔

انعام۔ شکتی، ستھان اتے پربھاو۔

سمدایاں وکھ ہو جاندياں ہن، بھاونواں اچیاں ہندياں ہن اتے کوئی چھوٹی جہی گھٹنا سنکٹ پیدا کردی
ہے۔

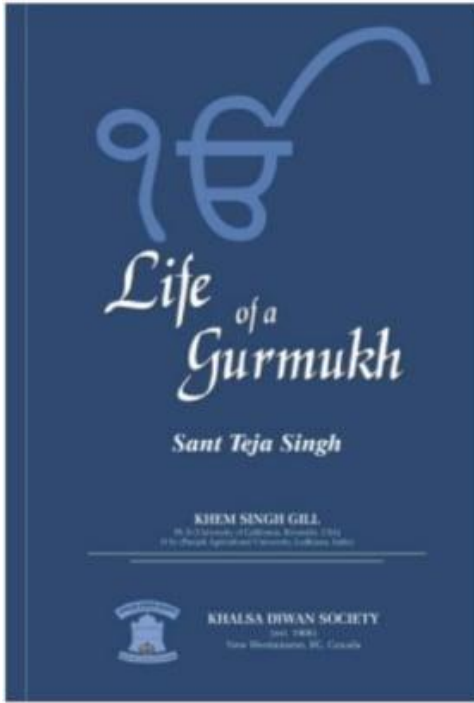
جو وی آلوچنا بی. آر. ایہہ نیم سپشٹ ہے:

بریتیش شاسن، بھارت نے اپنے دکھدائی اتھاس وچ جانے جانڈے بہت سارے راجاں دے نال، دیش نوں
اس راہ تے پا دتا ہے جو راشٹری ایکتا اتے راشٹری سوے-شاسن ول لے جاندا ہے۔

پتک سم یکھیا: " گرکھ دا جیون: سنت تچا سنگھ "

کھنڈے ہوئے پرائیکھ سمگری نوں کھودن لئی سالان دی سخت کھوج۔

ہر دیو سنگھ ورک دوارا

Title of Book : Life of a Gurmukh:
Sant Teja Singh

Author : Khem Singh Gill

Reviewed by : Prof. H.S. Virk, Professor of
Eminence, Punjabi University, Patiala.

Publication Year : 2016

No. of Pages/Cost : 767/ Rs. 500; 16.95 US\$
(Hard Bound)

Published by : KHALSA DIWAN SOCIETY, New
Westminster, BC, Canada

خالصہ دیوان سوسائٹی دی ستھاپنا وینکوور وچ 1906 وچ دور اندیشی سنت و دووان، سنت تچا سنگھ دے تیناں دوارا کیتی گئی سی۔ لیکھک، ڈاکٹر: کھیم سنگھ گل نے 59 ادھیواں وچ چلدی اس پتک نوں تیار کرن لئی بہت جتن کیتا ہے، جس وچ سنت تچا سنگھ دوارا و شو پدھر اتے سکھ قوم نوں دتیاں گئیاں جیون اتے سیواواں دے سچے کھیتروں شامل کیتا گیا ہے۔ کھبندھ وچ لیکھک لکھدا ہے: ”میںوں 1949 توں سنت تچا سنگھ جی نال نیڑتا دا سبھاگ پراپت ہو یا جدوں میں خالصہ کالج، امرتسر وچ بی. ایس. سی. (کھیتی باڑی) دا ویدیا تھی سی، اس لئی میں ایہہ کارج سنبھال لیا ہے۔ اس وچ پڑھے۔ لکھے، مہان سکھ و دووان اتے پورن گر سکھ، سنت تچا سنگھ جی دی انگریزی وچ جیونی لکھنا۔ میرے خیال وچ ایہہ سانجھ لیکھک نوں اس پتک نوں لکھن لئی وچ یوگتا پردان کردی ہے۔ دو بے شبدان وچ، اکت گرکھ دو بے گرکھ بارے لکھ رہا ہے۔ 767 پٹیاں دی اس جلد دی سمیکھیا کرنا اکت اوکھا کم ہے؛ اس لئی میں اپنی سمیکھیا نوں چھوٹا کرن لئی اس کھنڈ دیاں پرکھ و شیشتاواں نوں پڑھن دی آزادی لئی۔“

ادھیائے 1 "پر میشر چیٹناول" اکت جان-پچھان لئی بہت لما ہے۔ لیٹھک نے سری گورو گرنتھ صاحب (SGGS) وچّ پرچلت سکھی سنکھپاں نوں SGGS دے حوالے دے کے وسرت کرن دایتن کیتا ہے۔ میرے وچار وچّ، لیٹھک اپنا تھیسس ستھاپت کرنا چاہندا سی: گرکھ کون ہے؟ اس والیئم دے سرلیکھ نوں جائز ٹھہراؤن لئی۔ اوہ گرکھ اتے منمکھ دے گناں نوں جوڑ کے اپنے مشن وچّ سفل ہویا ہے۔ برہم نام داسمرن اتے سمرن دیاں ودھیاں وسرت ہن (پنہ 96-106)، اتے گربانی دے آدھار اتے لیٹھک دوارا واگورو گرمنتر دی سفارش کیتی گئی ہے۔ SGGS دی اکت آلوچنا تمک جانچ توں پتہ چلدا ہے کہ واگورو گرمنتر دی سفارش گربانی دے کسے وی گورو لیٹھک دوارا نہیں کیتی گئی، سگوں SGGS دے گرنتھی، مہان سکھ سیوک بھائی گرداس دوارا کیتی گئی ہے۔ SGGS وچّ بانی دے بھٹّ لیٹھک اس دی ورتوں سپشٹ طور تے کردے ہن پر سکھ گروآں دی اسنت وچّ اکت اپدیش وجوں کردے ہن۔

سنت تيجا سنگھ دا جنم 17 مارچ 1877 نوں میرے پنڈکموکے، ضلع گجراں والہ توں دور پنڈ بلاوالی وکھے ہویا۔ تيجا سنگھ دا ویاہ بٹن کور نال ہویا سی جدوں اوہ اکت معصوم دکھ والا مڈل سکول و دیار تھی سی۔ اس دے پتا اکت ڈاکٹر سن جو یونیورسٹی پدھر تک وی اسدی پڑھائی داسر تھن کر سکدے سن۔ پراسدی متریبی ماں اس دے ویاہتا جیون وچّ دکھائی ثابت ہوئی۔ تيجا سنگھ نے ایم. اے اتے ایل. ایل. بی. پنجاب یونیورسٹی، لاہور توں 1901 وچّ امتحان دتے۔ اسنے گجراں والہ وچّ اکت پریکٹسنگ وکیل وجوں اکت چھوٹا کار جکال کیتا؛ پھر موجودہ راجستھان وچّ سانبر جھیل وکھے اتری بھارتی لون و بھاگ وچّ اکت ادھیکاری وجوں شامل ہون توں پہلاں، بہرہ وچّ اکت ہائی سکول دے ہیڈ ماسٹر وجوں سیوا کیتی۔ 1904 وچّ، تيجا سنگھ اپنے پنے ہوئے ادھیاپن دے کتا وچّ پروڈیش کرن لئی خالصہ کالج، امرتسر چلے گئے۔ خالصہ کالج تيجا سنگھ دے جیون وچّ اکت موڑ ثابت ہویا، کیونکہ گبانی دی چمکی ہکتی نے اسنوں اکت پدارتھوادی (ناستک) توں ادھیاتمکتا دے کھوجی وچّ بدل دتا۔ اس طرحاں تيجا سنگھ نوں خالصہ کالج وچّ سیوا دوران ڈوگکھا ادھیاتمک انوبھو ہویا۔ لیٹھک نے تيجا سنگھ دے من دی الہی پیار نال بھری ہوئی انند مئی اوستھا داورن کیتا ہے۔ اوہ اکت برہم ویکتی نوں ملن لئی ترس رہا سی اتے آخر کار بھارت دے سبھ توں ستکار یوگ سنت، مستوآنادے سنت عطر سنگھ جی نوں لبھن وچّ سفل ہو گیا۔

تيجا سنگھ دی ادھیاتمک یاترا سنت عطر سنگھ جی دوارا پر بندھت پنج پیاریاں توں امرت چھکن توں بعد شروع ہوئی؛ اس دا پنر جنم خالصہ پنٹھ وچّ ہویا اتے پنج پیاریاں دی کمان ہیٹھ اسدا نام زرنجن سنگھ متہ توں بدل کے تيجا سنگھ رکھ دتا گیا۔ تيجا سنگھ اکت پوری

طرحاں بدلی ہوئی شخصیت سی، بابا کیسر سنگھ ورگے سنتاں نال اوہناں دی سنگت پریر نادانک سی، جیہناں نے بھوکھانی کیتی سی کہ تیجا سنگھ نوں بچھم وچ گورو نانک دیو جی دے نام دے سندیش نوں پھیلاؤن لئی انگلینڈ دادورہ کرن دی بخشش ہووگی۔ ایہہ بھوکھانی ادوں سچ ہو گئی جدوں تیجا سنگھ نوں اچیری پڑھائی لئی انگلینڈ اتے امریکہ جان اتے سکھ گروآں دے سندیش نوں اوہناں دھرتیاں وچ پھیلاؤن دا حکم دتا گیا۔

سکھی اتے بھائیچارک سیوا: تیجا سنگھ 6 اگست 1906 نوں انگلینڈ لئی روانہ ہویا اتے ڈی. ایس. سی. پراپت کرن لئی یونیورسٹی کالج لنڈن وچ داخل ہویا۔ ڈگری. 2 مہینیاں بعد، اوہ کیمبرج یونیورسٹی چلے گئے اتے اس دے کیمپس وچ پہلے دستار دھاری سکھ بن گئے۔ مسٹر جیکسن، مشہور ڈاؤننگ کالج وچ اس دے استاد نے، اسنوں یونیورسٹی دے نیاں دے الٹ، اپنی پگت نوں برقرار رکھن دی چون دی اجازت دتی، جتھے کالے گاؤں اتے کیپ ودیار تھیاں اتے پھیکٹی دوواں لئی ڈریس کوڈ دا حصہ سن۔ تیجا سنگھ نے سائنس ٹرپوز دی ڈگری لئی، اپنے پریوار نال کرائے دے مکان وچ رہن لگ پیا اتے اپنے نواس ستھان اتے سری گورو گرنتھ صاحب جی دا پرکاش کیتا۔ اوہ انگلینڈ وچ اکٹ گردوارہ ستھاپت کرنا چاہندا سی اتے اس ادیش لئی اسنے 1908 وچ بریشیش آئیلز، لنڈن دا خالصہ جتھا ستھاپت کیتا۔ یو کے (اتے یورپ) وچ پہلا گردوارہ تیجا سنگھ دوارا شیمپہرز بش، پچھن لندون وچ شروع کیتا گیا سی۔ تیجا سنگھ نے 6 وچوں 5 وار پورے کیتے؛ اس لئی اوہ کیمبرج وکھے ٹرپوس ڈگری پراپت کرن دی لوڑ توں گھٹ گیا۔ اس نوں ادھ وچکار چھڈ کے، اوہ 5 جولائی، 1908 نوں ٹیچرز کالج، کولمبیا یونیورسٹی، نیویارک وکھے پی. جی. دی ڈگری پراپت کرن لئی امریکہ چلا گیا۔ ودیار تھی اتے کیمبرج اتے کولمبیا یونیورسٹی دوواں وچ اپنی سکھی پوری کرن وچ اسپھل رہا۔ آخر کار، اسنوں ہارورڈ یونیورسٹی، یونیسے وچ داخلہ لین دی اجازت دتی گئی، جتھوں اسنے بھارت واپس آؤن توں پہلاں 1911 وچ سکولی سکھی وچ ماسٹر دی ڈگری لئی۔

تیجا سنگھ ودیا وچ چنگا پردرشن کیوں نہیں کر سکیا؟ لیکھک نے اس سمیں دیاں پرستھتیاں کارن اپنی ناکامی نوں جائز ٹھہراؤن دی کوشش کیتی ہے۔ جان توں پہلاں، سنت عطر سنگھ جی دوارا اوہناں نوں کجھ آر تھک مدد دین دا وعدہ کیتا گیا سی، جو اوہناں دے انگلینڈ وچ رہن دوران کدے نہیں ہویا سی۔ اوہ اپنا زیادہ تر سماں اپنے پریوار نال ہتھوں۔ مونہہ رہ رہا سی۔ اکٹ جاں دووار، اوہ اکٹ کنگال ہو گیا سی اتے اس دے ویکتی اتے صرف 5 سینٹ پنچے سن! پر پر ماتما اتے گورو وچ اسدی نچانے اسنوں اجبیاں ستھتیاں نوں پار کرن وچ سہايتا کیتی جتھے بچاے دور دور جا پدا سی۔ اچیاں ٹیوشن فینساں دا بھگتان کرنا، ودیش وچ 4 جیاں دے پریوار دی سہايتا

کرنا تے سنگٹ وچ گھرے اپنے بھائیچارے دی مدد کرنا اک اوکھا کم سی جو کہ تیجا سنگھ توں علاوہ ہور کوئی نہیں کر سکدا اسی تے پر ماتما وچ وشواس نال۔

سنت تیجا سنگھ ودھیا بلارے سن۔ اسنوں کو لمبیا یونیورسٹی وچ بھاشن دین لئی سدا دتا گیا سی۔ اوہناں دے لکچراں نے بھارت بارے جاگروکتا پیدا کیتی تے کجھ گوریاں نے اپنی ادھیاتمک ترقی لئی گرمیت سکھنی شروع کردتی۔ اوہناں دی پرسدھی کینیڈا پہنچ گئی تے اوہناں نوں وینکوور دی سکھ سنگت نے گرمیت پرچار لئی بلایا۔ تیجا سنگھ 2 اکتوبر 1908 نوں وینکوور پہنچیا تے نویں بنے گردوارے دیاں گتیو دھیاں وچ حصہ لیا۔ اوہناں نے اپنے اک ہفتے دے ٹھہرائی دوران لوئر ٹیلینڈا تے پورٹ موڈی وچ سکھ بھائیچارے دا دورہ کیتا۔ کینیڈا وچ PR (ستھائی نواس) دے ادھیکار پر اپت کرن وچ بھارتی پرواسیاں دی مدد کرن لئی اسنوں کو لمبیا یونیورسٹی وچ اپنی پڑھائی بند کرنی پئی۔ بھارتی بھائیچارے لئی اپنی سماج سیوا کارن، اوہ سامراجی برطانوی سرکلاں وچ اکھ دا درد بن گیا؛ اس لئی اسنوں اپنی پڑھائی پوری کرن لئی کیمرج تے کو لمبیا یونیورسٹی وچ داخلہ دین توں انکار کردتا گیا۔

تیجا سنگھ بھارتیاں دے ادھیکاراں دی راکھی لئی کینیڈا وچ اک شاندار بھومکا بھاؤنا سی۔ کینیڈیٹن سرکار نے سارے بھارتیاں نوں بریٹیش ہونڈراس وچ وساؤن دی یوجنا بنائی سی تے بھارتیاں نوں زریات کرن دی یوجنا بناؤن لئی اک کمیٹی دا گٹھن کیتا گیا سی۔ تیجا سنگھ نوں بھارتیاں دی طرفوں قانونی لڑائی لڑنی پئی تے لیشیمناں، خاص کر کے بھارت دے سکھ پرواسیاں ورو دھ کینیڈیٹن سرکار دے پرچار دا مقابلہ کرن لئی جنتک جاگروکتا بھاشن دتے۔ کینیڈا وچ گوریاں دے رویے نوں اک پرسدھ گیت وچ قید کیتا گیا سی:

گوریاں دی دھرتی لئی اسیں لڑدے ہاں،

پوربی پکڑتے لالچ نوں

اسیں سمرپن کرالگے، نہیں، کدے نہیں۔

ساڈا پھراوا "رٹ پچاؤ راجا" ہے،

چٹا کینیڈا سدا لئی۔

بھارتیاں نوں اپنے پریواراں نوں کینیڈا لیاؤن دی اجازت نہیں سی۔ اس رکاوٹ نوں دور کرن لئی، وینکوور دی سنگت نے 17 جولائی، 1911 نوں تیجاسنگھ نوں اک تار بھیجی۔ اسے وینکوور دے پرکھ سکھاں دی میٹنگ بلائی اتے اک ڈیپوٹیشن اوٹوا بھیجی دا متا پاس کیتا گیا۔ اس ڈیپوٹیشن وچ 4 ممبر سن: تیجاسنگھ اس دے آگے، ڈاکٹر: سندر سنگھ، راجاسنگھ اتے ایل ڈبلیو حال، اک مشنری، اس دے ممبر سن۔ اس وفد نے کینیڈین سرنکار دے سبندھت منتریاں نال ملاقات کیتی۔ اتے بریٹیش۔ بھارتی پرجاوجوں اپنے پریواراں نوں کینیڈا لیاؤن لئی بھارتی پرواسیاں اتے لگائیاں گئیاں پابندیاں نوں ہٹاؤن دی ہینتی کیتی۔ تیجاسنگھ نے بھارتیاں نوں درپیش اس سمسیانوں اجاگر کرن لئی اوٹوا وچ جتنک بھاشن دتے۔

نیویارک دے مسٹر کراپھورڈ، گورونانک دیو دے شردھالو، اپنے کاروباری سنگت نوں دور کرن وچ مدد کرن لئی، تیجاسنگھ نے کیلیفورنیا دی جیکسنول گولڈ مائننگ کمپنی دے 25% شعر خریدن توں بعد اک مائننگ کمپنی "گورونانک مائننگ اینڈ ٹرسٹ کمپنی لمیٹڈ" رجسٹر کیتی۔ اوہ ایہہ سٹھاپت کرنا چاہندے سن کہ سکھ پرواسی غریب نہیں ہن اتے کینیڈین سرنکار اتے بوجھ ہن، سگوں اوہ نوکریاں پیدا کر سکدے ہن اتے کینیڈا وچ کاروبار لیا سکدے ہن۔ تیجاسنگھ بھارتیاں دے حق وچ اپنے اپدیشاں وچ اپنا سفلی سی کہ اسنوں اک مہاتمانیا جاندا سی اتے بریٹیش کولمبیا وچ پوربی بھارتیاں دا بے داغ راجمانیا جاندا سی۔ 13 مارچ 1909 نوں خالصہ دیوان سوسائٹی، وینکوور نوں بی. سی.، کینیڈا دے سوسائٹی ایکٹ دے تحت رجسٹر کرن وچ اوہناں دی اہم بھومکاسی۔ ایہہ سوسائٹی وینکوور وچ اچھے وی کینیڈا وچ سکھی دے پرچار لئی سرگرم ہے۔ ایہہ نہ صرف سکھاں لئی سگوں ہور بھارتی سموہاں لئی وی منوبل ودھاؤن والا سی۔ پروفیسر تیجاسنگھ نے کھ گرنٹھی وجوں کم کیتا اتے بریٹیش کولمبیا وچ امرت سنچار لئی پنج پیاریاں دی چون کیتی۔ اس گروپ نوں اسے مقصد لئی یو. کے بلایا گیا سی اتے ایہہ سکھ دھرم دے پرچار لئی وینکوور چھڈ گیا سی۔

حالانکہ، جویں کہ گربانی وچ برہم سندیش دا حکم ہے: "مصیبت اک دوائی ہے جدوں کہ خوش حالی بیماریاں ول لے جاندی ہے؛ کیونکہ، جتھے انند ہندا ہے، اتھے پر ماتا دی کوئی اچھا نہیں ہندی (دکھ دارو سکھ روگ بھا۔ ا۔ آ جا سکھ تم ن ہو۔) | (ee) انگریزی کوئی، اولیور گولڈ سمتھ، اپنی کویتا "ڈیزرنڈ وچ" وچ وی اسے طرحاں دا پدیش دندا ہے:

بھومی نوں نقصان پہنچاؤندا ہے، شکار نوں جلدی کرن لئی،

جتھے دولت اکٹھی ہندی ہے، اتے آدمی سڑ جاندا ہے۔

جدوں سکھ خوش حالی وچ اشان کرن لگے تاں پھٹ پے گئی اتے تيجا سنگھ دے ورودھی اس نوں کپنی دے فنڈاں دی غبن دے کیس وچ پھساؤنا چاہندے سن۔ اس نوں لنڈن توں واپس بلایا گیا اتے جدوں آڈٹ کیتا گیا تاں گڑبڑی دادوش جھوٹا ثابت ہويا۔ سونے دی خان دے شعر مسٹر کراپھور ڈاتے تيجا دے سپنے دے سپرد کیتے گئے سنسنگھ وینکو ورج سکھ یونیورسٹی دی سٹھاپنا کرنا تاں دور دی گل ہے۔

تيجا سنگھ نے 5-11 اگست، 1910 نوں ہوئی برلن کانگریس آف پھری کر سچنی وچ سکھ گروآں دے یوگدان نوں اجاگر کرن لئی اپنا پیپر "بھارت وچ سکھ اندولن اتے پھری کر سچنی نال سبندھ" پیش کیتا۔ ہارورڈ وچ اپنی ماسٹر ڈگری پوری کرن توں بعد، اسنے ہولٹولے فارم دے بابا جوالا سنگھ اتے بابا دوسا کھاسنگھ (غدری بابیاں) دے سدے اتے کیلیفورنیا چلے گئے اتے امریکہ وچ پہلا سکھ گردوارہ سٹاکٹن دکھے ستمبر 1911 وچ سٹھاپت کیتا گیا۔ پیسیپھک کوسٹ خالصہ دیوان سوسائٹی، سٹاکٹن 27 مئی، 1912 نوں کسے وی قانونی مصیبت توں بچن لئی رجسٹر کیتی گئی سی۔ تيجا سنگھ نوں اس دا پہلا پردھان چنیا گیا۔ میں سٹاکٹن دے سکھ عجائب گھر دادورہ کیتا اتے دیکھیا کہ سکھ سنگت نوں کرسیاں اتے بیٹھن دی اجازت دتی گئی سی جویں کہ چرچ وچ، جدوں کہ گورو گرنتھ صاحب نوں اک چوکی اتے سٹھاپت کیتا گیا سی۔ بھارت پر تن توں پہلاں، 6 اکتوبر، 1912 نوں وکٹوریا، بی. سی.، کینیڈا وچ اک نواں گردوارہ سٹھاپت کیتا گیا سی۔

تيجا سنگھ مارچ 1913 دے انت وچ وینکو ورج سکھ مونٹ-ایگلٹ جہاز وچ سوار ہو یا اتے جاپان، چین، ہانگ کانگ، سنگاپور اتے ملایا راہیں واپس بھارت آیا۔ اس نوں بہت ساریاں مشکلاں داسا ہمنہ کرنا پیا، اداہرن وجوں، اوہ اپنے پر یوار لئی بناں ٹکٹ دے کو بے (جاپان) توں جہاز اتے چڑھیا، پر گورو وچ اسداوشواس اٹھ سی۔ شنگھائی اتے اترن توں پہلاں، 35,000 سکھاں دا اک جلسہ بندرگاہ اتے اس دے سواگت لئی اڈیک کر رہا سی اتے اوہناں نے اسدی یا ترادا بھگتان کیتا۔ اوہ چین، ہانگ کانگ اتے ہور تھاواں دے سکھ سنگتوں ولوں ملے سواگت توں بہت پر بھات ہو یا، جیہناں نے اس نوں تحفے بھیٹ کیتے اتے بھارت دی یا ترالئی بھگتان کیتا۔ تيجا سنگھ نے گورو داریاں وچ بھاشن دتے، کیرتن ساگم کروائے اتے امرت سنچار دے پروگرام کروائے۔ ایہہ درساؤندا ہے کہ سکھی اس دے آؤن توں پہلاں دکھن-پوربی ایشیا وچ ودھ رہی سی اتے اوہ اسنوں ہور اتشاہت کرن دا اک سادھن بن گئی سی۔ اوہ لگبھگ 7 سال بعد مستو آنا صاحب وکھے سنت عطر سنگھ جی دی پوتر حضور ی وچ نتمستک ہون لئی نتمستک ہوئے۔

سنت تيجا سنگھ اک سنستھادے زماناتے پر چارک وجوں: تيجا سنگھ نوں سنت عطر سنگھ جی دوارا سخت ادھیاتمک سکھلائی دتی گئی سی۔ اس داروزانہ دارٹین امرت ویلے 2 وجے (امرت ویلا) وچ شروع ہندا سی، سورج چڑھن تک دھارک سیواواں وچ شامل ہندا سی اتے پھر ماسٹر دوارا زہارت کیتے ہتھیں کم (سیوا) کردا سی۔ 3 سال (1913-16) دی سکھلائی اتے سخت امتحان پاس کرن توں بعد، اسنوں سکھیادے کھیتر وچ سوسائٹی دی سیوا کرن دی اجازت دتی گئی۔ اوہناں دی پہلی نیوکتی اک سکھ سدھارک بابو تيجا سنگھ دوارا ستھاپت خالصہ گرلز ہائی سکول، بھسور دے پر نسل وجوں سی۔ اسنے بھسور توں استعفی دے دتا اتے خالصہ ہائی سکول، کلر (ڈیرا خالصہ) وچ داخلہ لے لیا۔ اپنے ماسٹر (سنت عطر سنگھ) دے کس اتے اوہ گورو نانک خالصہ کالج، گجراں والہ (1917) دے بانی پر نسل وجوں شامل ہوئے؛ مستواً نا (1918) دکھے اکال کالج دانیہ پتھر رکھیا، اتے پھر بھارت دی پرکھ سنستھا، بنارس ہندو یونیورسٹی (1919) (BHU) دے پر نسل، ٹیچرز ٹریننگ کالج وجوں شامل ہوئے۔ سکھ روپو دے پاٹھکاں لئی ایہہ دلچسپ ہو سکدا ہے کہ بی. ایچ. یو دانیہ پتھر سنت عطر سنگھ جی نے 24 دسمبر، 1914 نوں رکھیا سی۔ بی. ایچ. یو. وچ اک سال رہن توں بعد، تيجا سنگھ نوں اس دے ماسٹر نے 1920 وچ مستواً نا واپس بلا یا سی۔ اکال کالج چلایا۔ اسنے کلکتہ وچ کالج دی عمارت لئی دان دا پر بندھ کیتا اتے فنڈ اکٹھا کرن لئی گجراں والہ وچ اپنا گھر گروی رکھیا۔ پنجاب وچ پینڈو سکھیادے ادیش لئی اوہناں دی لگن اتے سمرپن اجیہی ہی سی۔ اسنے 3 سال اکال کالج دے پر نسل وجوں سیوا کیتی اتے جدوں سموہ ایر کھانے سراچا کیتا، تيجا سنگھ واپس گورو نانک خالصہ کالج گجراں والہ (1923) دے پر نسل وجوں چلا گیا۔ اسنے 1926 وچ جیون لئی ادھیاتمک مشن اتے اپنے ماسٹر نال جڑن لئی استعفی دے دتا۔

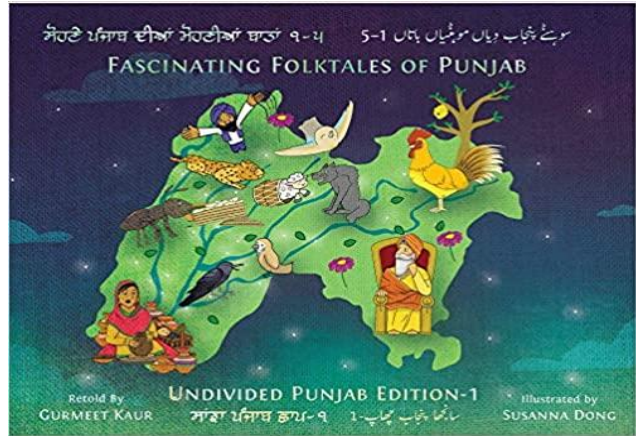
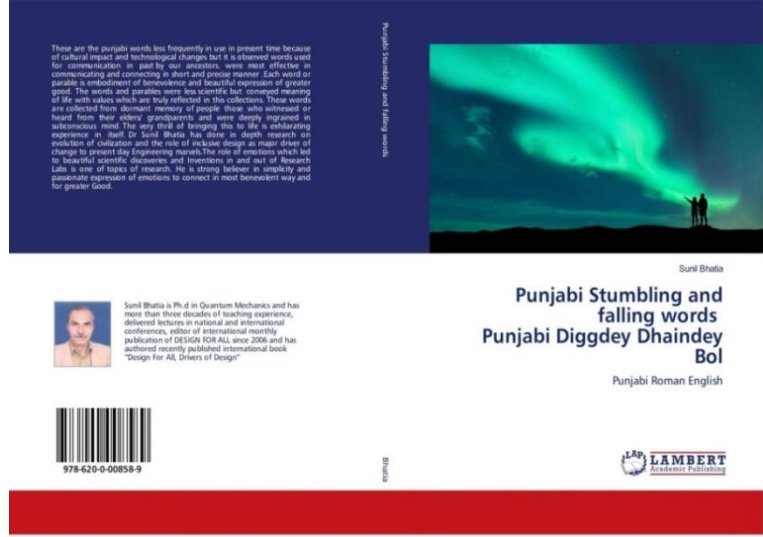
سنت تيجا سنگھ کشمیر اتے پنجاب وچ اپنے مشنری دوریاں اتے سنت عطر سنگھ جی نال اک سمرپت کامریڈ وجوں جڑے رہے۔ اوہ اپنے گورو دی صلاح انوسار پنجاب وچ سکھاں اتے ہور بھائیچاریاں دے ادھیاتمک انتی وچ رجھیا ہو یا سی۔ جدوں ماسٹر جی نے اپنا مریاداتیگ دتا تاں تيجا سنگھ نے اس دی یاد وچ چیمہ (سنگرور) اتے تپیان صاحب، کنوہا (ہن پاکستان) دکھے گردوارے بنائے۔ سنت تيجا سنگھ نے سکھ گرواں دے مشن دا پر چار اتے پر چار کرن لئی پوربی افریقہ، برما، تھائیلینڈ، سنگاپور، ملایا، جاپان، امریکہ اتے کینیڈا دیاں وشال مشنری یا تراواں کیتیاں۔ انت وچ، سنت تيجا سنگھ ہمالیہ دی سنڈر گھاٹی وچ چلے گئے اتے 1960 وچ بڑو صاحب (سولن، HP) دکھے پہلا مٹی والا گردوارہ بنوایا۔ میں ہن شملہ دکھے 1982 وچ رجسٹرڈ کلنیدھر ٹرسٹ دے ادھین پورے بھارت وچ اکال اکیڈمیاں دے کینڈر وجوں وکست ہو گیا ہاں۔ سنت تيجا سنگھ اتے اوہناں دے گورو دوارا مل ادھارت سکھیا

پردان کرن دے آدرش نوں اکال اکید میاں دے سرپرست بابا اقبال سنگھ اتے اس پتک دے لیکھ ڈاکٹر: کھیم سنگھ گل نے بڑو صاحب دے عمل وچ لیا ندا ہے۔

اس گل ول اشارہ کیتا جاسکدا ہے کہ مینوں سنت تيجا سنگھ اتے اوہناں دے گورو (سنت عطر سنگھ جی) دے جیون وچ بہت سارے قصے اچھوتے چھڈنے پئے ہن۔ اداہرن لئی، سنت تيجا سنگھ گرکھ سنت۔ دودوان سن پر ساڈے پر پیراگت بھارتی رشی۔ منیاں وانگ، اک سماجک و ہلے نہیں سن۔ اوہ اپنے سماج پر تپتی لپنیاں ذمہ واریاں پر تپتی پوری طرحاں سچیت سی۔ اوہ 1920 دے دہاکے دوران گردوارہ سدھار لہر وچ شامل سی۔ اوہ ایسا سی ch سکھ قوم وچ اس گل دا استکار کردے ہن کہ اوہناں نوں اکال تخت دا پہلا انترم جتھے دار۔ چنیا گیا سی، جو کہ بہت سارے سکھ تہا سکاراں نوں مانجانے۔ پر گورو واریاں دے سکھسیا ستو چٹا ملہو نا اوہناں دے وسد یگانہ نہیں سی۔

میں لیکھ نوں اس دے پیار دی محنت لئی ودھائی دندا ہاں۔ کھنڈے ہوئے پر لیکھ سمگری نوں کھودن لئی کئی سالوں دی سخت کھوج کیتی ہونی چاہیدی ہے۔ لیکھ دے سارے تیناں دے باوجود، کجھ معمولی غلطیاں اتے رولے۔ رپے اس طرحاں درسائے جا سکدے ہن: کجھ گربانی حوالے پاٹھ نال میل نہیں کھاندے (پنہ 37); پھٹنوٹ (پنہ 71 اتے 85) وچ گربانی دے حوالے وچ سودھاں دی لوڑ ہے؛ بابا بندہ سنگھ دی شہادت بارے دسن والی جانکاری بھروسے یوگ نہیں ہے (پنہ 223); 1819 دی دوجی سکھ جنگ بارے جانکاری غلط ہے (پنہ 268); جرمنی وچ بون (بون؟) یونیورسٹی (پنہ 321)، اتے کجھ چھوٹیاں غلطیاں جیہناں نوں ٹھیک کرن دی لوڑ ہے۔

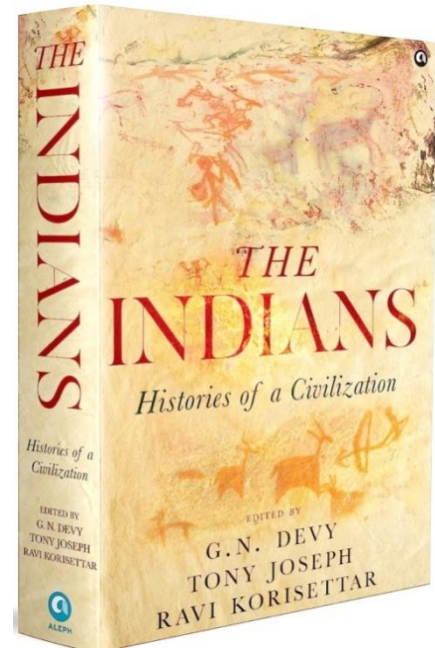
نویں کتاب:

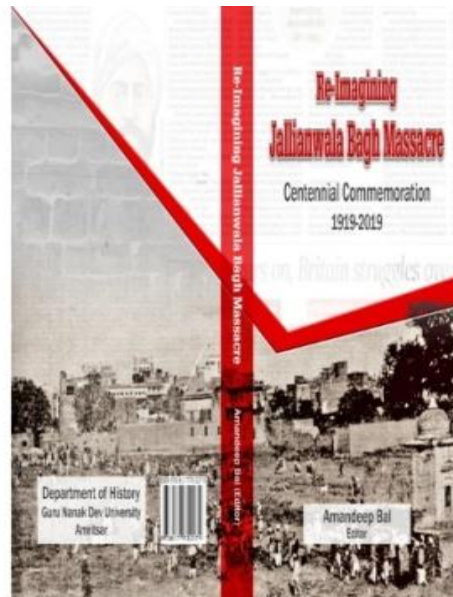
پہلی وار، پنج دریاواں دی دھرتی توں پنج خوبصورت چترت لوک- کتھاواں پچیاں اتے ماپیاں لئی پنجابی بھاشا دیاں لپیاں (گور مکھی اتے شاہ مکھی) اتے انگریزی انواد دوواں وچ جیوت ہن۔

کتاب نوں بھرپور رنگاں وچ "درسا یا گیا ہے جس نال پاتراں نوں جیوت بنا یا گیا ہے۔ ہر کہانی انگریزی انواد دے نال پرمانک پنجابی وچ گیت کاری نال پیش کیتی گئی ہے اتے اکت نیتکتا ہے۔ انونڈے پنجاب دے بال- انوکول نقشے اتے پنجابی لپیاں نال پچیاں نوں جانو کرواؤن لئی ٹیبل پنجاب دی امیر وراثت بارے ہور سکھن لئی پیریت کردے ہن۔

94 پنے | 11" x 8.5" | ہارڈ کور گور مکھی، شاہ مکھی اتے انگریزی 4-8-101-9887-0-978 ISBN:

Arvind Balaji/Palace & Post,
Department of History, Guru Nanak
Dev University, Amritsar. She is the
author of *Journal of Regional History*
and editor of *Indian History* and
Journal of Indian History and
editor of *Journal of Indian History*
and *Journal of Indian History*.
2019, for series of national
history commemorative public,
intellectual, historical and
cultural programmes.

The local massacre of innocent
people on the Sunday of 13th April
at Jallianwala Bagh in Amritsar.
The massacre that followed the
shooting on the part of the British
Army in Amritsar in 1919 is one of
the most heinous crimes in the
history of India. The massacre of
Jallianwala Bagh is a dark stain on
the Indian freedom struggle. The
centennial commemoration of the
massacre is an opportunity to
re-examine the events and to
highlight the role of the British
Army in the massacre.

The present work is a tribute
to the memory of the victims
of the massacre. The book
contains a collection of essays
written by eminent historians
and scholars. The essays
highlight the role of the British
Army in the massacre and the
role of the Indian freedom
struggle. The book is a
valuable contribution to the
study of the massacre and
the Indian freedom struggle.

خبرائ:

1.

سلمات PunjibLibrary.com تون مفت ڈاؤنلوڈ کرن لئی وی اپلبدھ ہے
جن انک گور مکھی اتے شاه مکھی وچ اپلوڈ کیتا ہے، اک اک کر کے اسیں سارے اپلوڈ کرا لگے۔

[*Salahiyat صلاحیت](#)

punjabilibrary.com

[Salahiyat](#)

punjabilibrary.com

نوتیج سنگھ اٹوال

پروگرام اتے ساگم

بھارت دے دکھنی ایشیا کھوج کیندر

اشتہار بازی
ڈجیٹل نیوز لیٹر وچ اشتہار دین لئی

advertisement@southasia-researchcentre.in

اشتہار نوں سویکار کرن دا مطلب ایہہ نہیں ہے کہ بھارت دے دکھنی ایشیا کھوج کیندر دوارا اتپاداں جاں سیواواں دا سمرتھن کیتا گیا ہے

خبریں اتے درش

ورکشاپاں/کانفرنساں بارے/نویں اتپاداں جاں سماگماں جاں سیمیناراں

southasiaresearchcentre@نیوز

پاٹھکاں نوں بینتی کیتی جاندی ہے کہ اوہ ساڈے نیوز لیٹر بارے سمپادک نوں اپنے وچار پرگٹ کرن: فیڈبیک

Feedback@southasiaresearchcentre.in

آگامی سماگم اتے پروگرام

Editor@southasiaresearchcentre.in

دستخط کیتے لیکھاں وچ پرگٹائے گئے وچار ضروری طور 'تے بھارت دے دکھنی ایشیا کھوج کیندر دے ادھکارت وچاراں نوں درساوندے نہیں ہن۔

نگرانی: (انگریزی، گرومکھی اتے شاہ مکھی دیاں لپیاں)

پرو: بردیو سنگھ ورک

پروفیسر آف ایمیننس (آریری)، ایسجیجینس ورلڈ یونیورسٹی، فتح گڑھ صاحب، انڈیا۔

مکھ سمپادک:

ڈاکٹر سنیل کمار بھاتیا پھیکلٹی ممبر،

اے/70/2 سیکٹر-18، روہنی، دلی-110089، بھارت

ای-میل: dr_subha@yahoo.com

سمپادک: (انگریزی سنسکرن)

شری ایل.کے. داس

سابقہ مکھی ادیوگک ڈزائین کیندر، انڈین انسٹیٹیوٹ آف ٹیکنالوجی (دلی)، بھارت، وزٹنگ پھیکلٹی ڈزائین وبھاگ، دلی
ٹیکنولوجیکل یونیورسٹی، دلی

lalitdas@dtu.ac.in

ای-میل: lalitdas@gmail.com

سم-سمپادک (انگریزی سنسکرن)

رونقی رام تون پرو

شہید بھگت سنگھ چیئر پرو

راجنیتی وگیان وبھاگ

پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ (بھارت)

ایمیل: ronkir@pu.ac.in

ایمیل: ronkiram@yahoo co, in

سمپادک: (پنجابی بھاشا اتے گورمکھی لپی سنسکرن)

جسپال سنگھ سندھو

پترکار، لیکھک اتے سماجک کارکن، کیندری سنگھ سبھا، چنڈی گڑھ، بھارت

jaspal.sdh@gmail.com

ایسوسیئیٹ ایڈیٹر: (پنجابی بھاشا، گورمکھی لپی سنسکرن)

رمندرجیت کور، ڈاکٹر

سہائک پروفیسر، پنجابی یونیورسٹی، پٹیالہ، بھارت

jitrामinder75@gmail.com

سمپادک: (پنجابی بھاشا اتے شاہ مکھی لپی سنسکرن)

آسما قادری نے پرو

انسٹیٹیوٹ آف پنجابی اینڈ کلچرل سٹڈیز اور اینٹیٹل کالج

پنجاب یونیورسٹی لاہور پاکستان

ایمیل: 1aasmaqadri@gmail.com

ایسوسی ایٹ ایڈیٹر: (پنجابی بھاشا، شاہ مکھی لپی سنسکرن)

عرفان ملک ڈاکٹر

پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ (بھارت)

ایمیل: irfanmalik941@gmail.com

پرکاشن دے انچارج

خوشحال سنگھ چنڈی گڑھ نے سکھ سٹڈیز وچ ماسٹر ڈگری اتے سکھ پرب پنجابی یونیورسٹی، پٹیالہ وچ پی. ایچ. ڈی. جنرل سکنٹر۔
کینڈری سری گورو سنگھ سبھا جنرل س

سمپادکی ممبر

پرو. ڈاکٹر. گورو ربیجا، انڈین انسٹیٹیوٹ آف ٹیکنالوجی، رڑکی، انڈیا ایمیل: gaurav.raheja@ar.iitr.ac.in

gr.iitroorkee@gmail.com,

پرو. ڈاکٹر. سوگندھ ملہوترا، انڈین انسٹیٹیوٹ آف ٹیکنالوجی، ممبئی، بھارت، ایمیل: sugandh@iitb.ac.in

وشیش پترکار:

شریمتی نیمشا شرما،

ممبئی، بھارت، Nemisha90@gmail.com

پتر وبار لئی پتہ:

اے/70/2 سیکٹر-18 روہنی، دلی-110089، بھارت

اس جرنل وچ دکھائی دین والی سمگری نوں ستتر روپ وچ دوبارہ تیار کیتا جا سکدا ہے۔ اسے دی اکہ کاپی اتے رسید دی شلاگھا کیتی جاوے گی۔

ایہہ رسالہ ساوتھ ایشیا ریسرچ سینٹر آف انڈیا اے/70/2 سیکٹر-18 روہنی، دلی-110089 (انڈیا) اتے پرکاشک دا نام ڈاکٹر. سنیل کمار بھاٹیا، ایڈریس اے/70/2 دوارا پاتھکاں دے لایہ لئی ہر مہینے مفت وچ پرکاشت کیتا جاندا ہے۔ سیکٹر-18 روہنی، دلی۔
110089 ٹیلیفون: +91-11-27853470, 011-45793470, ای-میل: dr_subha@yahoo.com

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY
www.PunjabiLibrary.com